

Dalvíkurbyggð

Mótt.: 12.07.2019

Málsnr.: 201907

Lykili: 09-25

Dalvíkurbyggð
Börkur Ottósson
Ráðhúsi
620 Dalvík

FORSÆTISRÁÐUNEYTIÐ
Stjórnarráðshúsini við Lækjartorg 101 Reykjavík
sími: 545 8400 postur@for.is
forsactisraduneyti.is

Reykjavík 10. júlí 2019
Tilv.: FOR19070059/9.1.3

Efni: Umsókn um stofnun fasteignar (þjóðlendu), sbr. 14. gr. laga um skráningu og mat fasteigna nr. 6/2001, með síðari breytingum.

Heiti fasteignar: Hnjótafjall.

Fasteign sú sein hér óskast stofnuð er þjóðlenda samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar í máli nr. 1/2009, dags. 10. október 2011 og dómi Hæstaréttar Íslands í máli nr. 322/2016, dags. 10. nóvember 2016. Um hana fer eftir ákvæðum laga um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afréttu, nr. 58/1998, með síðari breytingum.

Landeigandi: Íslenska ríkið, skv. 2. gr. laga nr. 58/1998

Kennitala: 540269-6459

Fyrirsvarsmaður: Forsætisráðherra, skv. d-lið, 6. tölul. 1. gr. forsetaúrskurðar nr. 119/2018, um skiptingu stjórnarmálefna milli ráðuneyta í Stjórnarráði Íslands.

Skyring og fyrirvarar:

Fasteig sú sem hér um ræðir afmarkast svo skv. fyrrgreindum úrskurði óbyggðanefndar og dómi Hæstaréttar:

Hnjótafjall.

Land innan eftirfarandi marka þ.e. Hnjótafjall er þjóðlenda og í afréttareign eigenda Atlastaða, sem nýtur veiðiréttar í Svarfaðardalsá samkvæmt II. kafla laga um lax- og silungsveiði, nr. 61/2006.

Frá þeim stað þar sem Skallá fellur í Svarfaðardalsá er Skallá fylgt að upptökum í Hákömbum og í mörk Eyjaffjarðar- og Skagafjarðarsýslna. Þaðan er sýslumörkum fylgt til suðurs um Hákamba, þar til komið er að fremstu upptökum Svarfaðardalsár. Loks er Svarfaðardalsá fylgt þangað sem Skallá fellur í hana.

Fyrir hönd ráðherra

Regina Sigurðardóttir

Sigurður Órn Guðleifsson

Hagstofan í Íslandi

Landspildublað fyrir Hnjótafjall

Útdráttur úr úrskurði óbyggðaneftnar í máli nr. 1/2009, dags. 10. október 2011.

Dómur Hæstaréttar Íslands í máli nr. 322/2016, dags. 10. nóvember 2016.

Fylgiskj.: Útdráttur úr úrskurði óbyggðaneftnar í máli nr. 1/2009, dags. 10. október 2011.

Dómur Hæstaréttar Íslands í máli nr. 322/2016, dags. 10. nóvember 2016.

Landspildublað fyrir þjóðlenduna Hnjótafjall.

7 ÚRSKURÐARORD⁵⁴⁹

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Stífluafrétt og Lágheiði, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Upphafspunktur er þar sem lækur sá sem rennur um Þvergil fellur í Ólafsfjarðará (1). Þaðan er Ólafsfjarðará fylgt til suðurs þar til komið er á móts við Dýrhól (2). Þaðan er línan dregin beina stefnu í svonefndra Hlasskverk (3) utan við Súlfjallstind og þaðan stystu leið upp á fjallsbrún (4). Efstu fjallsbrúnum er síðan fylgt til suðurs að Hallskletti (5) og línan dregin þaðan í efsta Drykkjárhló (6). Þaðan er línan dregin stystu leið í Fljótaá (7) og ánni síðan fylgt til vesturs þar til komið er á móts við miðja Stóruskriðu (8). Þaðan er línan dregin um miðja Stóruskriðu til fjallseggjar (9). Þaðan er háfjalli Móafellshyrnu fylgt til suðurs í Einstakafjall (1032 m) við Móafellsjökul (10). Þaðan er haldið með sýslumörkum Eyjafjarðarsýslu í háfjalli til austurs um Hrafnabjörg og Sandskarð í punkt sunnan til í Hestfjalli (1252 m) (11). Þaðan er miðfjalli Hestfjalls og síðan Hádegisfjalls fylgt þar til komið er á móts við efstu drög Þvergils (12). Þaðan er línan dregin beint í efstu drög Þvergils og læknum sem rennur um gilið fylgt að upphafspunkti þar sem hann rennur í Ólafsfjarðará.

Eftifarandi hluti sama landsvæðis er afrétt jarða í fyrrum Fljótahreppi, nú í Sveitarfélaginu Skagafirði, sbr. 1. gr. og b-lið 7. gr. sömu laga:

Upphafspunktur er í svonefndri Hlasskverk (1) utan við Súlfjallstind. Þaðan er línan dregin stystu leið upp á fjallsbrún (2). Efstu fjallsbrúnum er síðan fylgt til suðurs að Hallskletti (3) og línan dregin þaðan í efsta Drykkjárhló (4). Þaðan er línan dregin stystu leið í Fljótaá (5) og ánni fylgt til vesturs þar til komið er á móts við miðja Stóruskriðu (6). Þaðan er línan dregin um miðja Stóruskriðu til fjallseggjar (7). Þaðan er háfjalli Móafellshyrnu fylgt til suðurs í Einstakafjall (1032 m) við Móafellsjökul (8). Þaðan er haldið með sýslumörkum Eyjafjarðarsýslu í háfjalli til austurs um Hrafnabjörg og Sandskarð í punkt sunnan til í Hestfjalli (1252 m) (9). Þaðan er miðfjalli Hestfjalls og síðan Hádegisfjalls fylgt þar til komið er að punkti í Hestfjalli rétt ofan við merkjavörðu (10) (punktur 5 á kröfulínu gagnaðila ríkisins). Þaðan er línan dregin beina stefnu í upphafspunkt.

Um rétt til upprekstrar á afréttina og annarra hefðbundinna nota sem afréttareign fylgja fer eftir ákvæðum laga þar um, sbr. 5. gr. laga nr. 58/1998.

⁵⁴⁹ Sjá til skýringar fylgiskjal nr. I (Kort). Við afmörkun þjóðlendu í hverju máli fyrir sig er miðað við orðalag í fyrilliggjandi heimildum um það landsvæði sem til meðferðar er. Blæbrigðamunur kann því að vera á lýsingum á sömu línu á milli einstakra mála.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Hnjótafjall, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Frá þeim stað þar sem Skallá fellur í Svarfaðardalsá er Skallá fylgt að upptökum í Hákömbum og í mörk Eyjafjarðar- og Skagafjarðarsýslna. Þaðan er sýslumörkum fylgt til suðurs um Hákamba, þar til komið er að fremstu upptökum Svarfaðardalsár. Loks er Svarfaðardalsá fylgt þangað sem Skallá fellur í hana.

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Atlastraða, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga, sem nýtur veiðiréttar í Svarfaðardalsá samkvæmt II. kafla laga um lax- og silungsveiði, nr. 61/2006.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Skíðadalsfrétt, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Upphafspunktur er þar sem Gljúfurá fellur í Skíðadalsá (1). Þaðan er haldið upp með Skíðadalsá þar til Vesturá rennur í hana (2). Þaðan er Vesturá fylgt til fremstu upptaka og þaðan í sýslumörk milli Eyjafjarðar- og Skagafjarðarsýslna (3). Sýslumörkum er svo fylgt til suðurs, að fyrrum hreppamörkum Skriðuhrepps og Svarfaðardals-hrepps við sunnanverðan Skíðadalsjökul (Leiðarhnjúkar 1312 m) (4). Þaðan er fyrrum hreppamörkum fylgt til austurs að Gljúfurárjökli og síðan með suður- og austurmörkum jöklusins (eins og þau voru við setningu þjóðlendulaga hinn 1. júlí 1998), í Gljúfurá (5) og með henni að upphafspunkti, þar sem Gljúfurá fellur í Skíðadalsá.

Sama landsvæði er í afréttareign Dalvíkurbyggðar, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Möðruvallafrétt, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998:

Upphafspunktur er á fyrrum hornmarki milli Akrahrepps, Skriðuhrepps og Öxnadalshrepps fyrir botni Víkingsdals, norðan Grjótárdalsdraga (1). Þaðan er haldið með fyrrum mörkum Skriðuhrepps og Öxnadalshrepps til norðurs að merkjum Framlands á háfjallinu fyrir botnum Grjótárdals og Vatnsdals (2). Þaðan er háfjallinu fylgt til norðvesturs í 1160 m hæðarpunkt (3). Þaðan er haldið áfram til norðvesturs að fremstu upptökum Grjótár, þar sem nefndar eru Urðir (4). Þaðan er farvegi Grjótár fylgt þar til hún rennur í Hörgá (5). Þaðan er farið með Hörgá til vesturs að Hellunefi (6) og þaðan er línan dregin í Þórðarklöpp (7). Frá Þórðarklöpp er línan dregin beina

stefnu í vatn það er stendur skammt norðvestan við Grænavatn (8).

Þaðan er haldið í Litlukerlingu (1119 m) (9). Frá þeim stað er haldið til suðvesturs í norðanverðan Sandárhnjúk (1283 m) (10). Þaðan er haldið til norðvesturs með vestanverðum jaðri Myrkárjökuls (jökullína hinn 1. júlí 1998) að sýslumörkum Eyjafjarðar- og Skagafjarðarsýslu (11). Þaðan er sýslumörkum fylgt til suðurs að hornmarki milli fyrrum hreppamarka Akrahrepps, Hólahrepps og Skriðuhrepps við Hjaltadalsjökul (12). Loks er fyrrum hreppamörkum Akrahrepps og Skriðuhrepps fylgt að upphafspunkti (1).

Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Möðruvalla I og Möðruvalla II, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga.

Landsvæði það sem afmarkað er hér á eftir, þ.e. Heiðarfjall innan afmörkunar í landamerkjrabréfi Bakkasels, er þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998.

Upphafspunktur er þar sem Grjótá fellur í Heiðará (1). Þaðan er Grjótá fylgt í Grjótárdalsdrög (2). Frá Grjótárdalsdrögum er línan dregin til suðausturs í Gilshnjúk þar sem hann er haestur (3). Þaðan er háfjallinu fylgt til suðurs og síðan suðvesturs þar til komið er á móts við Hjallalandsskarð (4). Þaðan er línan dregin um Hjallalandsskarð í Lurkastein (5) og þaðan í Öxnadalsá (6). Þaðan er dalbotninum á Öxnadalsheiði fylgt til vesturs að upphafspunkti þar sem Grjótá fellur í Heiðará.

Sama landsvæði er í afréttareign Hörgárbyggðar og Akrahrepps, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga, og nýtur veiðiréttar í Öxnadalsá samkvæmt II. kafla laga um lax- og silungsveiði, nr. 61/2006.

Svæði þau sem hér hafa verið lýst þjóðlendur eru háð sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, sbr. náttúruminjaskrá.

Gerður er almennur fyrirvari um hnitasetningu þjóðlendulína að liðnum málsskotsfrestum eða að fenginni dómsniðurstöðu. Þá getur skipan þjóðlendu innan staðarmarka sveitarfélaga komið til endurskoðunar.

Málskostnaður gagnaðila íslenska ríkisins vegna þóknunar málflytjenda þeirra greiðist úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998, og ákvarðast svo:

Vegna Ólafs Björnssonar hrl.: Eigendur Atlastaða vegna Hnjótafjalls, kr. 640.000. Eigandi Kots vegna Vífilsstaða, kr. 370.000. Eigandi Möðruvalla I vegna Möðruvallafréttar, kr. 150.000. Akrahreppur og Hörgárbyggð vegna Bakkasels, kr.

205.000. Sveitarfélagið Skagafjörður vegna Stífluafréttar og Lágheiðar, kr. 405.000.
Dalvíkurbyggð vegna Skíðadalsafréttar og Múla, kr. 712.000.

Vegna Friðbjörns Garðarssonar hrl.: Eigendur Þorvaldsdalsafréttar, kr. 1.248.850.

Vegna Kristjáns Þorbergssonar hrl.: Eigandi Reykja, kr. 185.000.

Útlagður kostnaður málsaðila, annarra en fjármálaráðherra vegna íslenska ríkisins, utan þóknunar lögmannna, hefur þegar verið endurgreiddur úr ríkissjóði, sbr. 17. gr. laga nr. 58/1998.

Karl Axelsson

Benedikt Bogason

Sif Guðjónsdóttir

Mál nr. 322/2016

Fimmtudaginn 10. nóvember 2016

Einar Sigurbjörnsson og Guðrún Edda Gunnarsdóttir (Ólafur Björnsson hrl.)

gegn

íslenska ríkinu (Edda Björk Andradóttir hrl., Finnur Magnússon hdl.)

Lykilorð

- Eignarréttur
- Fasteign
- Þjóðlenda
- Afréttur
- Gjafssókn
- Aðfinnslur

Reifun

Í úrskurði óbyggðaneftndar var komist að þeirri niðurstöðu að landsvæðið Hnjótafjall væri þjóðlenda. Fyrir Hæstarétti kröfðust E og G sem eigendur jarðarinnar Atlastaða þess að úrskurður óbyggðaneftndar yrði felldur úr gildi að því er þetta varðaði. Í dómi Hæstaréttar var greint frá frásögn í Landnámabók um landnám í Eyjafirði og vísað til þess að af þeirri frásögn yrði engin ályktun dregin um hvort land á svæðinu Hnjótafjalli hefði i öndverðu verið numið. Þá var gerð grein fyrir ýmsum heimildum frá fyrri öldum og talið að leggja yrði til grundvallar að allt frá elstu heimildum um réttindin á landsvæðinu Hnjótafjalli hefði verið við það miðað að þau væri fólgin í óbeinum eignaréttindum til hefðbundinna nota á landi til upprekstrar búsfjár og annars þess, sem afréttir hefðu í aldanna rás almennt verið hafðir til. Að auki hefði verið í landamerkjabréfi fyrir Atlastaði frá 1884 tekið fram að jörðinni fylgdi afréttarland með heitimu Hnjótar og var sérstaklega greint frá merkjum þess „móts við heimaland Atlstaða“. Í ljósi þessa var staðfest niðurstaða héraðsdóms um að sýkna Í afkröfum E og G.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómarmarnir Markús Sigurbjörnsson, Eiríkur Tómasson, Helgi I. Jónsson, Viðar Már Matthíasson og Þorgeir Órlygsson.

Afrýjendur skutu málínu til Hæstaréttar 27. apríl 2016. Þau krefjast þess að felld verði úr gildi ákvæði í úrskurði óbyggðaneftndar 10. október 2011 í máli nr. 1/2009 um að landsvæði, sem þar er nefnt Hnjótafjall og afmarkað á eftirfarandi hátt, sé þjóðlenda: „Frá þeim stað þar sem Skallá fellur í Svarfaðardalsá er Skallá fylgt að upptökum í Hákömbum og í mörk Eyjafjarðar- og Skagafjarðarsýslna. Þaðan er sýslumörkum fylgt til suðurs um Hákamba, þar til komið er að fremstu upptökum Svarfaðardalsár. Loks er Svarfaðardalsá fylgt þangað sem Skallá fellur í hana.“ Þá krefjast þau málskostnaðar fyrir Hæstarétti án tillits til gjafssóknar, sem þeim hefur verið veitt.

Stefndi krefst staðfestingar héraðsdóms og málskostnaðar fyrir Hæstarétti.

Dómendur fóru á vettvang 2. september 2016.

I

Samkvæmt ákvæðum laga nr. 58/1998 um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afréttu tók óbyggðaneftnd 29. mars 2007 til meðferðar landsvæði á vestanverðu Norðurlandi, sem náði yfir alla fyrrum Eyjafjarðarsýslu, Skagafjarðarsýslu og Austur-Húnnavatnssýslu austan Blöndu ásamt Hofsjökli. Að beiðni stefnda ákvað nefndin 28. desember sama ár að skipta svæðinu í tvennit, í syðri og nyrðri hluta. Samkvæmt bréfi nefndarinnar 21. janúar 2009 var nyrðri hlutinn afmarkaður þannig að til vesturs var Héraðsvötnum fylgt úr norðri frá ósum þar til Norðurá rennur í þau, að sunnan var Norðurá fylgt austur eftir Norðurárdal og yfir Öxnadalsheiði í Öxnadalsá, sem réði suðausturmörkum þess þar til hún fellur í Hörgá, og loks var þeirri á fylgt til ósa í Eyjafirði. Að öðru leyti náði svæðið að hafi.

Óbyggðaneftnd bárust 11. maí 2009 kröfur stefnda um þjóðlendur á nyrðri hluta svæðisins og birti hún þær samkvæmt 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58/1998 ásamt því að skora á þá, sem teldu þar til eignarréttinda, að lýsa kröfum sínum. Meðal annarra beindu áfrýjendur af þessu tilefni kröfu til nefndarinnar, en þau eru eigendur jarðarinnar Atlastaða í Dalvíkurbyggð. Sneri krafa þeirra að landsvæðinu Hnjótafjalli í sama sveitarfélagi, sem þau töldu vera hluta af landi jarðar sinnar og þar með háð beinum eignarrétti, en stefndi taldi það þjóðlendu. Áfrýjendur afmörkuðu þetta svæði á sama hátt og lýst er fyrrgreindri dómkröfum þeirra fyrir Hæstarétti.

Þegar kröfur höfðu borist samkvæmt framansögðu ákvað óbyggðaneftnd að fjalla um nyrðri hluta vestanverðs Norðurlands í tveimur aðskildum málum og var annað þeirra mál nr. 1/2009, sem náði til Eyjafjarðar ásamt Lágheiði að undanteknum Almenningi norðan Hrauna. Nefndin komst að þeirri niðurstöðu í úrskurði 10. október 2011 að landsvæðið Hnjótafjall væri þjóðlenda í afréttareign eigenda Atlastaða, sbr. 5. gr. og c. lið 7. gr. laga nr. 58/1998, en tekið var fram að jörðin nytí þar veiðiréttar í Svarfaðardalsá samkvæmt II. kafla laga nr. 61/2006 um lax- og silungsveiði. Áfrýjendur höfðu mál þetta 9. maí 2012 og er ekki deilt um að það hafi verið gert innan þess frests, sem um ræðir í 1. mgr. 19. gr. laga nr. 58/1998. Fyrir héraðsdómi gerðu áfrýjendur sömu kröfu og þau gera samkvæmt áðursögðu fyrir Hæstarétti, en með hinum áfrýjaða dómi var stefndi sýknaður af henni.

II

Svarfaðardalsá. Dalurinn liggur inn til landsins fyrst í stað um 11 km til suðvesturs, þar til Skíðadalur greinist frá honum til suðurs. Svarfaðadalur heldur þaðan áfram aðra 11 km í vestur uns komið er að Atlastöðum norðan við Svarfaðardsá og Koti sunnan hennar, en þær jarðir eru ásamt Vífilsstöðum þær vestustu í dalnum. Land Atlastaða, sem óumdeilt er að sé háð beinum eignarrétti og nær frá auststu mörkum um 7 km vestur að sveitarfélögum óvatnaskilum við Sveitarfélagið Skagafjörð, er að þó nokkru leyti fjalllendi. Að norðan liggur land Atlastaða að landsvæðinu Stífluafrétti og Lágheiði í síðastnefndu sveitarfélagi og Fjallabyggð og er það svæði þjódlenda samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar í máli nr. 1/2009. Að austan eiga Atlastaðir merki að jörðinni Þorsteinsstöðum og er land þar háð beinum eignarrétti. Að sunnan liggja Atlastaðir á hinn bóginn að landsvæðinu Hnjótafjalli, sem deilt er um í málínu, og ræður þar merkjum Skallá sem rennur tæplega 6 km úr vestri frá upptökum um dal, sem dregur nafn sitt af henni, þar til hún fellur saman við Svarfaðardsá. Svæði þetta afmarkast til suðurs af Svarfaðardsá frá ármótunum um 6 km vestur til upptaka hennar. Sunnan árinnar er land Vífilsstaða og Kots, sem er háð beinum eignarrétti samkvæmt sama úrskurði óbyggðanefndar. Vesturmerki Hnjótafjalls fylgja síðan mörkum Dalvíkurbyggðar og Sveitarfélagsins Skagafjarðar á um 2,5 km leið og liggja þar að Unadals- og Deildardalsafréttum, sem eru þjódlenda samkvæmt úrskurði óbyggðanefndar í máli nr. 2/2009.

Land á Hnjótafjalli mun liggja lægst um 200 m yfir sjávarmál, en komast hæst í 1130 m á fjallinu, sem svæðið er kennt við. Við merki þess að vestan eru Unadalsjökull og Deildardalsjökull, sem eru lítt lægri. Að langmestu leyti er svæðið á hálandi, en samkvæmt sama úrskurði óbyggðanefndar er það gróið meðfram Skallá og Svarfaðardsá.

III

Eftir gögnum málsins virðist Atlastaða fyrst hafa verið getið í rituðum heimildum í reikningi Möðruvallaklausturs frá 6. nóvember 1447. Þar voru í sérstökum lið taldar „ødajarder claustræns þer jngen ero kogylden med“ og voru „atlastader“ meðal þeirra.

Í ódagsettri færslu í máltagabók Guðbrands biskups Þorlákssonar, sem náði til árabilsins 1590 til 1616, kom fram að kirkjan að Urðum í Svarfaðardal ætti „þessar Jarder / Hol / Skroflustadi / Kóngustadi / mela og X hndr. J Jardbrum“, svo og „Reit J Skýdadals afriett med vñimerkium / og annann fyrer framan Skallardalsää ... enn ei er eg výs ordin / huort þesse Jtok fylgia heima Jordu eda eigi kirkia þau“. Í bréfabók Guðbrands biskups var á árinu 1595 fjallað um eignir kirkjunnar á Urðum og sagði meðal annars: „Anno 1473 tok Gudne Eyiolfsson vid Vrdum ... Nu hafa þessar eigner aukist síðan. kirkiunne a Vrdum. epter Eyiolf og Gudna son hanz. sem huergi stendur j kirkjunnar maldogum adur. er þad fyrst halfer Audner ... Item Hniotafiall allt fyrir framan Skallää x^c land. eda meir. torfreitur j Klaufabrecku jord. og reitur fyrir handan á. Þetta á nu kirkian á Vrdum allt.“ Í tengslum við þetta er þess að geta að jörðin Urðir er norðan við Svarfaðardsá, um 6 km fyrir austan Atlastaði, og virðast átta jarðir liggja þar á milli. Um kirkju heilagrar Mariú og Andrésar postula að Urðum er eftir gögnum málsins fyrst að finna heimild í málögum Auðunar biskups rauða Þorbergssonar fyrir Hólabiskupsdæmi frá 1318, en um eignir hennar voru einnig skrár í málögum Péturs biskups Nikulássonar frá 1394 og síðar, ví�itasíugerð Jóns biskups Vilhjálmssonar frá 1429 og málögum Ólafs biskups Rögnvaldssonar frá 1461 og síðar. Í þeim heimildum var ekki getið um Hnjótafjall eða reit í eigu Urðakirkju fyrir framan Skallá.

Samkvæmt bréfabók Þorláks biskups Skúlasonar gerði hann 23. apríl 1633 byggingarbréf til Nikulásar Jónssonar, þar sem sagði meðal annars: „first að hann skilldi hafa nefnda Vrdi thil leiguböls, med reit þeim er fyrir sunnam Klaufabrechur er. Item Hniotafialle, og hafe j þessu alla leigulida nitkan, sem honum þarfur.“ Jafnframt sagði í bréfi þessu: „Item lofadi herra Thorlakur, ad eff þeim Nikulase semdi allt vel, þá skilldi hann losa Atlastadi Hölkýrku jord, og biggia honum fyrir veniulega landskulld, og þad gjora thil hlunninda og gagnsemdar greindum Nikulase.“

Í ví�itasíubók Einars biskups Þorsteinssonar var skrá frá 16. ágúst 1692 um eignir kirkjunnar á Urðum. Þar kom meðal annars fram að hún ætti reit „fyrir framann Skallardals Aa“, en eftirfarandi var svo bætt við: „Efast hvort þessse Jtok filgia Jordunne ... Efftír Visitatiubok Sal. Herra Gudbrands.“

Samkvæmt Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 voru Urðir kirkjustaður, 80 hundruð að dýrleika, í eigu Þróðar Þorsteinsdóttur. Þar sagði meðal annars: „Afrjettarland á kirkjan fram frá Atlastaða landi, eitt fjall sem Hnjótar kallast. Þángáð er rekið lömb og geldfje hjeðan, og so ljær bóneddinn þennan afriett stöku manni hjer nálægt fyrir lömb á sumardag og þiggur þar fyrir óákveðna greiðasemi eður góðvilja. Rifhrís lítið í sama landi, valla teljandi.“ Um Atlastaði kom fram að jörðin væri tíu hundruð að dýrleika og í eigu Hólastóls. Um upprekstur var einskis getið, en sagt að útigangur væri „mjög lakur fyrir fannlögum.“

Í ví�itasíubók Steins biskups Jónssonar var færð 15. september 1713 skrá um eignir kirkjunnar á Urðum og tilgreint að hún ætti meðal annars reit „firer framann Skalladalsä“, en einnig tekið fram að það „finst ad Sie i dubio effter Mældagabök Hr Gudbrands hvórt kirkiunne edur jörðunne þesse Jtök tilheire.“

Á manntalsþingi 20. júní 1739 lögfesti ábúandi á Urðum sem land jarðarinnar „fialled Hniota i Svarfadardal fyrer biodande hverium Manne i nautu, grasatekiu, Lamba edur gielld fiar rekstur i Sagt Land, an Sinz leifez.“

Samkvæmt færslu í ví�itasíubók Halldórs biskups Brynjólfssonar frá 18. júní 1748 átti kirkjan á Urðum þrjá reiti og var einn þeirra sagður vera „fyrer framan Skalladalsä Hvor nu er einasta Eignadur kyrkiunne, þar i dubio verid hefur hvort þessir Reitir tilheirdu Kyrkiunne edur Jordinne sialfre“. Þá er þess að geta að í ví�itasíubók Gísla biskups Magnússonar kom fram að hann hafi 24. júlí 1769 tekið til yfirskoðunar reikninga kirkjunnar á Urðum allt frá árinu 1755 og ætti hún meðal annars reit „fyrer framann SkalladalsAa“, en ekki var tiltekið að vafi léki á um hvort hann heyrði til jörðinni eða kirkjunní.

Á Alþingi var árið 1792 lesið upp makaskiptabréf frá 26. september 1781, þar sem klausturhaldari léti af hendi jörðina Urðir með þremur tilgreindum hjáleigum ásamt Teigafjalli og öllum Hnjótafrétti.

Í jarðamati frá 1804 kom eftirfarandi meðal annars fram um Urðir: „Jorden tilhörer en Afret hvorpaa indtages om sommeren Lam fra 4 Jorde mod betaling.“ Afréttar var ekki getið þar í umfjöllun um Atlastaði.

Jón Sveinsson, sem mun hafa átt bæði Atlastaði og Urðir, gerði samning 18. ágúst 1826, þar sem hann seldi eiganda Þorsteinsstaða beitarréttindi fyrir hross og búsmala í landi Atlastaða í Skallárdal. Í samningnum var þetta land afmarkað á eftirfarandi hátt: „Byrjast Itak þetta ad heiman í svokölludum Steckiarholum nedarlega á Skallárdal, sem adskilja Eingia takmörk frá búfiárhaga og nær allt fram ad svokalladri Fögrukinn, framarlega á Skallárdal, svo framt ecki annad bevisist en umtalad pláts sé

þá adra Síðu, þá hefi jeg og kaupandi þarum svoleidis foreinast og áqvardad, ad fluttnings vegur Sképnanna skyldi leggjast fram og upp frá Þorsteinsstada qvíum (upp undan bænum) og fram og upp þadan ofanverdt vid Atlastada eingi, eptir þar verandi götutrodníngum þar eftir fram og ofan á Rekstrar götur fyrir ofan Atlastada Túngard síðan eptir þeim fram í umgétna hóla og svo aptur til baka sama veg.“ Samningurinn var lesinn upp á manntalsþingi 11. júní 1827.

Á manntalsþingi 22. maí 1838 var lesin upp lögfesti Jóns Sveinssonar frá 18. sama mánaðar, þar sem sagði: „Hér med Lögfesti eg i Dag Eignarjörd mína Atlastadi liggjandi sunnan Svarfadardals og Urdarkyrku Sóknar, med húsum, Túnum, Eingium, Haga, samt öllu því Landi og Landsnytjum til Fjalls og Láglendis, sem þeirri Jörd fíjlgt hefur og fylgja ber ad Rétti. Rædur Landamerkium ad Nordan Gardur ... og þadan réttisnís til Fjallseggia, Dalsáin ad nedan, enn Skalláin ad framann ... Þó undann Skilst þessari Lögfestu á Atlastada Landeign a). svoköllud Fagrakinn á Skallárdal, ad því Leiti sem hún Kynni Urdum edur Kirkiunni ad eignast b), og sjálfsagt Hagabeitar Jtakid frá Þorsteinsstödum á Skallárdal eptir þarum sömdu Afsals bréfi ... þínglystu á Völlum 11. Junii 1827“. Jón gerði aðra lögfestu sama dag, sem einnig var þinglesin 22. maí 1838, og sagði þar meðal annars: „Eg undirskrifadur Lögfesti hér i Dag Eignarjörd mína Urði í Svarfadardal ásamt med hjáleigunni Þorleifstödum, samt Kirkunnar Eidilandi Skröflustödum, svo vel sem þeim Jtökum, sem Urda Kjrkiu eptir Máldögum eignast Kynni, innan eftir skrifadra Takmarka ... Þessu Framar lögfesti eg undir sama Skilyrdi allt Hnjóta Fjall á báðar Síður med adliggandi Hálsum og Dölum, Heidardal og Skallárdal milli dalsár og skallár framm til Hejdar Jökla og efstu Vatna Upptaka, þetta eitt og sér hvad sem hér er tiltekið lögfesti eg til þeirra Ummerkjá sem adrir á móti eiga“.

Í jarðamati frá 1849 sagði að jörðin Urðir væri bónðaeign og metin á 30 hundruð. Var eftirfarandi meðal annars tekið fram: „Upprekstrarland í svokölludum Hnjótum fyrí 300 fjár.“ Um Atlastaði kom fram að sú jörð væri einnig bónðaeign, metin á 15 hundruð, og ætti hún „frí upprekstur fyrir ágáng“, en ekki var þess getið hvar sá upprekstur væri.

Landamerkjabréf var gert fyrir Urðir 12. maí 1884 og mun það hafa verið lesið á manntalsþingi sama dag. Þar var lýst merkjum jarðarinnar, sem engu skipta hér, en eftirfarandi var einnig tekið fram: „Jörðunni fylgir frí upprekstur fyrir geldpening ábúandans í Hnjótaafsjrett.“ Bréfið var áritað um samþykki af hálfu tveggja jarða, sem koma ekki frekar við sögu í málínu. Þá var gert svohljóandi landamerkjabréf fyrir Atlastaði 15. maí 1884: „Að sunnan ræður Skalláin merkjum til jöklá móts við afrjettarlandið Hnjóta. Að norðan móts við Þorsteinsstaði er garður frá Svarfaðardalsá og upp sunnan við Þorsteinsstaðatún, og þaðan beint á fjall upp. Afrjettarlandið Hnjótar fylgja tjeðri jörðu, sem Svarfaðardalsá greinir frá Kotslandi upp til sýsluskila á Heljardalsheiði. Að norðan móts við heimaland Atlastaða ræður fyrrnefnd Skallá merkjum.“ Bréfið var áritað um samþykki af hálfu Þorsteinsstaða og fært í landamerkjabók, en um þinglestur liggur ekkert fyrir í málínu.

Í fasteignamati 1916 til 1918 kom fram að Urðir ættu „frían upprekstur í Hnjótafjall“, en um Atlastaði sagði að sú jörð ætti „upprekstarland Hnjótafjall“ og Urðir „frían upprekstur þangað.“

Í svari hreppstjóra Svarfaðardalshrepps 15. mars 1920 við fyrirspurn sýslumannsins í Eyjafjarðarsýslu um afréttarland í hreppnum kom fram að einn afréttur væri þar, sem ekki hafi tilheyrt einhverju lögbýli. Þetta væri svonefndur Almenningur, sem „tilheyrði áður Vallakirkju, en er nú hluti af afrjetti þeirri, sem Svarfaðardalshreppur hefir keypt fyrir nokkrum árum.“ Hnjótafjalls var ekki getið í bréfinu. Sýslumaður létt þetta bréf fylgja svari sínu til stjórnarráðsins 27. september 1920, sem gert var í tilefni af fyrirspurn þess 29. desember 1919 um almenninga og afréttarlönd í Eyjafjarðarsýslu. Þá er þess að geta að í svari oddvita Svarfaðardalshrepps 6. mars 1989 við fyrirspurn félagsmálaráðuneytisins 20. febrúar sama ár kom fram að íbúar hreppsins ættu upprekstrarrétt í Sveinsstaðaafrétti, en annarra afréttu var þar ekki getið.

IV

Í Landnámabók er greint frá því að Helgi hinn magri hafi numið „allan Eyjaþjörð milli Sigluness ok Reynisness“. Eftir fyrstu tvo returna á Íslandi hafi hann fært bú sitt að Kristnesi, en síðan „tóku menn at byggja í landnámi Helga at hans ráði.“ Segir jafnframt að Þorsteinn svarfaður, sonur Rauðs ruggu í Naumudal, hafi numið Svarfaðardal að ráði Helga, en frekari lýsingu er ekki að finna þar á landnámi í dalnum. Af þessari frásögn verður engin ályktun dregin um hvort land á svæðinu Hnjótafjalli hafi í öndverðu verið numið.

Þegar metið er hvort skriflegar heimildir, sem liggja fyrir í málínu, gefi til kynna að stofnað hafi verið til beins eignarréttar yfir landi á Hnjótafjalli, verður í fyrsta lagi að hafa hliðsjón af því að á stærsta hluta þessa svæðis er lítt gróið hálandi upp frá fremur bröttum fjallshlíðum og virðist það litla undirlendi, sem þar er að finna, einkum fallið til beitar á takmörkuðum tíma árs, en vart til búskapar nema að viðbættu frekara landi utan marka þessa svæðis. Liggur ekkert fyrir í málínu um að nokkru sinni hafi verið byggð innan merkja þessa svæðis að frátalinni frásögn í örnefnaskrá um sel í landinu. Í öðru lagi er svæðið, sem hefur skýr náttúruleg mörk af Skallá og Svarfaðardalsá til annarra átta en vesturs, nokkuð líkt landi Atlastaða til norðurs og Kots og Vífilsstaða til suðurs að því er hálandi varðar, en láglendi er þó öllu meira innan merkja þessara jarða. Stefndi vefengir ekki að land þeirra sé háð beinum eignarrétti allt til vatnaskila á fjöllum. Mörk eignarlanda og þjóðlendu fylgja bannig ekki samfelldri línu á þessum slóðum, heldur myndar Hnjótafjall skarð í hana. Í þriðja lagi verður að gæta að því að þótt réttindi yfir Hnjótafjalli, sem deilt er um í málínu, eigi nú samkvæmt landamerkjabréfi frá 15. maí 1884 undir aðliggjandi jörð, Atlastaði, fylgdu þau áður Urðum, sem eins og fyrir greinir eru um 6 km fyrir austan merki Hnjótafjalls. Milli Urða og þessa landsvæðis er fjöldi jarða, sem eftir fyrirriggjandi heimildum allt aftur til ársins 1318 virðast ekki nema að litlu leyti hafa verið á sömu hendi og Urðir eða í eigu kirkjunnar þar. Í fjórða lagi verður að líta til þess að Atlastaðir voru samkvæmt áðurgreindum heimildum í eigu Möðruvallaklausturs á árinu 1447 og síðan Hólastóls 1633 og 1712, en engar heimildir eru fyrir því í málínu að sami eigandi hafi verið að þeirri jörð og Urðum fyrir en á árinu 1826. Af landamerkjabréfum jarðanna verður ráðið að svo hafi ekki lengur verið 1884.

Hér áður var greint frá tveimur heimildum, sem stöfuðu frá Guðbrandi biskupi Þorlákssyni, annars vegar færslu í máldagabók, sem tók til áranna frá 1590 til 1616, og hins vegar í bréfabók frá 1595, en í gögnum málsins kemur ekki nánar fram frá hvaða tíma fyrrnefnda heimildin er og verður því ekki séð hvor þeirra sé eldri. Þessar heimildir eiga það sammerkt að þær eru hinar elstu um réttindi Urða eða kirkjunnar þar yfir landi fyrir framan Skallárdalsá, sem svo var nefnd í máldagabókinni, eða Skallá, eins og hún het í bréfabókinni. Í máldagabókinni var landið nefnt reitur, en í bréfabókinni Hnjótafjall allt. Vart getur annað staðist en að í báðum tilvikum hafi verið átt við sama land, enda virðist svæðið Hnjótafjall vera eina landið, sem gæti talist framan við Skallá í þessum skilningi, og hefði ekki verið tilefni til að ræða sérstaklega um takmarkaðan reit sama rétthafa innan þess svæðis. Varðandi ummæli í bréfabókinni um að Hnjótafjall væri „x“ land. eda meir“ verður að líta til þess að eftir gögnum málsins eru ekki aðrar heimildir um slíkt mat og getur þetta heldur ekki eitt út af fyrir sig gefið til kynna að landið hafi áður verið háð

Urðum, en eftir gögnum málsins voru þeir yngstu fyrir þennan tíma máldagar Olafs biskups Rögnvaldssonar frá 1461 og síðar. Ekkert liggar frekar fyrir um hvenær þessi réttindi hafi komið til, hvernig það hafi gerst eða hver kynni að hafa áður haft þau á hendi. Í bréfabókinni var tekið svo til orða að kirkjan á Urðum ætti þessi réttindi, en í máldagabókinni að höfundur hennar væri ekki viss orðinn um hvort þau fylgdu jörðinni eða kirkjunni. Í máldagabókinni voru þessi réttindi nefnd í tak. Um ósamræmi, sem kann að vera milli þessara heimilda, er þess að gæta að í fyrnlefndu byggingarbréfi, sem Þorlákur biskup Skúlason gerði um Urðir 1633, var tekið fram að leiguliðinn fengi not af Hnjótafjalli. Í færslum í vísitasíubókum vegna kirkjunnar á Urðum frá 1692, 1713, 1748 og 1769 kom á hinn bóginн fram að hún ætti reit fyrir framan Skallárdalsá. Í þremur fyrstu tilvikunum var þó í beinu framhaldi sagt að vafí væri um hvort þetta fylgdi eða tilheyri kirkjunni á Urðum eða jörðinni og í tveimur þeim fyrstu voru réttindin nefnd í tak. Að virtu því að í þessum fjórum heimildum úr vísitasíubókum, sem allar eru yngri en aðrar heimildir sem hér var getið, var sýnilega tekið mið af lýsingu í máldagabók Guðbrands biskups en ekki í bréfabók hans, verður að álykta að byggt hafi verið um nærrí tveggja alda skeið á því, sem greindi í máldagabókinni. Þar voru réttindin yfir Hnjótafjalli sem fyrr segir nefnd í tak, á sama hátt og í vísitasíubókum 1692 og 1713, og er ekki ástæða til að ætla að eðli réttindanna hafi breyst þótt þessa hafi ekki verið getið í færslunum frá 1748 og 1769.

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 var því sem fyrr segir lýst að kirkjan á Urðum ætti afréttarland fram frá landi Atlastaða á Hnjótafjalli, svo og að þangað væri rekið fé frá Urðum auk þess sem bóninn þar léði stökum manni þennan afrétt án beins endurgjalds. Í makaskiptabréfi 26. september 1781 var þess getið að jörðinni Urðum fylgdi allur Hnjótafréttur og í jarðamati 1804 að henni tilheyri afréttur, sem fjórar jarðir fengju gegn greiðslu að reka fé á. Ekki verður séð að samningur frá 18. ágúst 1826, sem eigandi Atlastaða og Urða gerði um beitarréttindi fyrir Þorsteinsstaði, hafi snúið að landi innan merkja Hnjótafjalls, en lögfestur sama manns 18. maí 1838 geta ekki frekar en lögustað 20. júní 1739 haft nokkurt heimildargildi hér um eðli réttinda Urða á því svæði. Í jarðamati 1849 var síðan tekið fram að Urðum fylgdi upprekstrarland í Hnjótum fyrir 300 fjár.

Að virtu því, sem að framan greinir, verður að leggja til grundvallar að allt frá elstu heimildum um réttindin á landsvæðinu Hnjótafjalli, sem nú fylgja jörðinni Atlastöðum, hafi verið við það miðað að þau væru fölgin í óbeinum eignarréttindum til hefðbundinna nota á landi til upprekstrar búfjár og annars þess, sem afréttir hafa í aldanna rás almennt verið hafðir til. Í raun var þetta að auki áréttar að í landamerkjabréfi fyrir Atlastaði frá 15. maí 1884, þar sem sérstaklega var lýst merkjum jarðarinnar „við afrijettarlandið Hnjóta“, tekið fram að þetta afréttarland fylgdi jörðinni og að endingu greint frá merkjum þess „móts við heimaland Atlastaða“. Niðurstaða hins áfrýjaða dóms verður því staðfest.

Rétt er að málkostnaður fyrir Hæstarétti falli niður, en um gjafskónarkostnað áfrýjenda hér fyrir dómi fer samkvæmt því, sem í dómarsordi segir.

Það athugast að mál þetta var þingfest í héraði 28. júní 2012, en áfrýjendur fengu síðan ítrekað fresti til að leggja fram önnur gögn en stefnu, sem loks var gert 10. janúar 2013. Stefndi tók til varna með greinargerð, sem var lögð fram 7. mars sama ár. Málið var því næst tekið fyrir 13. september 2013 til ákvörðunar um hvenær farið yrði á vettvang, en það var ekki gert fyrr en 19. ágúst 2014. Rúmu ári síðar, 25. september 2015, var þingað í málínu og lögð fram tvö skjöl, en aðalmeðferð fór fram 2. nóvember sama ár og var málið þá dómtekið. Ekki var þó felldur dómur á málið í framhaldi af því, heldur var það tekið aftur til munlegs flutnings 14. desember 2015, en dómur var loks upp kveðinn 2. febrúar 2016 að fram komnum yfirlýsingum aðilanna um að þeir teldu ekki þörf á að flytja málid á ný. Þessi málsméðferð, sem tók samkvæmt framansögdum meira en hálft fjórða ár, er stórlæg aðfinnsluverð.

Dómsorð:

Héraðsdómur skal vera óraskaður.

Málkostnaður fyrir Hæstarétti fellur niður.

Allur gjafskónarkostnaður áfrýjenda, Einars Sigurbjörnssonar og Guðrúnar Eddu Gunnarsdóttur, greiðist úr ríkissjóði, þar með talin málflutningsþóknun lögmanns þeirra, 1.200.000 krónur.

Dómur Héraðsdoms Norðurlands eystra 2. febrúar 2016.

Mál þetta, sem dómtekið var 14. desember sl., eftir endurflutning, var höfðað með stefnu Einars Sigurbjörnssonar, kt. 060544-3879, og Guðrúnar Eddu Gunnarsdóttur, kt. 010946-4179, Neðstabelgi 8, Reykjavík, á hendur íslenska ríkinu, birtri 9. maí 2012.

Dómkröfur stefnenda eru:

Að felldur verði úr gildi úrskurður óbyggðaneftnar frá 10. október 2011 í málínu nr. 1/2009, Eyjafjörður ásamt Lágheiði en án Almennings norðan Hrauna, þess efnis að eignarhald Atlastaða, Hnjótafjall, sé þjóðlenda, þ.e. eftirtalin úrskurðarorð: „Það er því niðurstaða óbyggðaneftnar að landsvæði það sem kallað hefur verið Hnjótafjall, svo sem það er afmarkað hér á eftir, sé þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998. Frá þeim stað þar sem Skallá fellur í Svarfaðardalsá er Skallá fylgt að upptökum í Hákömbum og í mörk Eyjafjarðar- og Skagafjarðarsýslu. Þaðan er sýslumörkum fylgt til suðurs um Hákamba, þar til komið er að fremstu upptökum Svarfaðardalsár. Loks er Svarfaðardalsá fylgt þangað sem Skallá fellur í hana.“

Þá er þess krafist að stefnda verði gert að greiða stefnendum málkostnað að skaðlausu í samræmi við framlagðan málkostnaðarrekning, eða samkvæmt mati dómssins eins og málid væri ekki gjafskónarmál.

Stefndi, íslenska ríkið, krefst þess að hann verði sýknaður af öllum kröfum stefnenda og að honum verði dæmdur hæfilegur málkostnaður. Til vara krefst stefndi þess að hvar aðili beri sinn kostnað af málínu.

ríkisins, þá ákvörðun sína að taka til meðferðar tiltekin landsvæði á *vestanverðu Norðurlandi*, eins og þau eru nefnd í bréfinu, sbr. 8. gr., 1. mgr. 10. gr. og 11. gr. laga nr. 58, 1998 um þjódlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjódlendna og afréttu. Afmarkaðist kröfusvæðið nánar af Eyjafjarðarsýslu, Skagafjarðarsýslu og Austur-Húnnavatnssýslu, austan Blöndu, auk Hofsjökuls. Var þetta landsvæði auðkennt sem svæði nr. 7 hjá óbyggðanefnd. Á síðari stigum meðferðar hjá óbyggðanefnd var afraðið að skipta landsvæðinu í tvennt og þá þannig að fjallað yrði sérstaklega um syðri og nyrðri hlutann. Var síðar greint svæði nefnt „*vestanvert Norðurland, nyrði hluti (7B)*“. Svæðið var nánar afmarkað þannig: Tröllaskagi norðan Öxnadalsheiðar, sem síðar var skipt í mál nr. 1/2009, Eyjafjörður ásamt Lágheiði en án Almennings norðan Hrauna, og mál nr. 2/2009, Skagafjörður ásamt Almennungi norðan Hrauna en án Lágheiðar. Er hið fyrrnefnda svæði hér til umfjöllunar.

Kröfúlsingar fjármálaráðherra, fyrir hönd íslenska ríkisins á umræddu landsvæði, þ.e. svæði 7B í mál nr. 1/2009, bárust óbyggðanefnd 11. maí 2009. Óbyggðanefnd birti tilkynningu um meðferð sína á svæðinu, svo og útdrátt úr kröfum aðila, m.a. stefnenda, ásamt uppdrætti, í Lögbirtingablaðinu 22. maí sama ár, sbr. 2. mgr. 10. gr. laga nr. 58, 1998. Skorað var á þá sem teldu til eignarréttinda á því landsvæði sem félli innan kröfusvæðis ríkisins að lýsa kröfum sínum fyrir óbyggðanefnd í síðasta lagi 25. ágúst 2009. Kom jafnframt fram að yfirlýsingum um kröfugerð og málsmeðferð yrði þinglýst á þær fasteignir á svæðinu sem skráðar væru í þinglýsingabók og málið varðaði. Samkvæmt gögnum voru kröfur fjármálaráðherra gerðar aðgengilegar almenningu á skrifstofum sýslumanna norðanlands, auk sveitarfélaga á kröfusvæðum og á heimasíðu óbyggðanefndar. Jafnframt var málið kynnt í fjölmöldum.

Óbyggðanefnd tilkynnti breytingu á kröfusvæðinu í Lögbirtingablaðinu 5. mars 2010 og var þá á ný skorað á þá sem teldu til eignarréttinda á því landsvæði sem félli innan kröfusvæðis íslenska ríkisins að lýsa kröfum sínum fyrir óbyggðanefnd í síðasta lagi 7. júní það ár.

Gefið var út yfirlit yfir allar lýstar kröfur og þær færðar inn á uppdrátt. Lögoðin kynning fór fram með því að yfirlit og uppdrátturinn lágu frammi á skrifstofum fyrrnefndra sýslumanna frá 5. mars til og með 6. apríl 2010, sbr. 12. gr. laga nr. 58, 1998, og var athugasemda frestur veittur til 13. apríl sama ár. Vegna fyrrnefndra breytinga fór fram sérstök kynning og var frestur veittur vegna þeirra til 7. júní 2010. Engar athugasemdir bárust fyrir lok athugasemda frests.

Vettvangsferð vegna máls óbyggðanefndar nr. 1/2009 fór fram 31. ágúst 2009. Málið var fyrst tekið fyrir af nefndinni, sem skipuð var Karli Axelssyni hæstaréttarlögmanni, Benedikt Bogasyni héraðsdómara, og Sif Guðjónsdóttur héraðsdómslögmanni, og forsvarsmönnum aðila 19. nóvember 2009. Voru þá gögn lögð fram og línum lagðar um málsmeðferð. Við aðra fyrirtekt málsins 21. janúar 2010 var m.a. lögð fram greinargerð stefnda, íslenska ríkisins, en við þriðju fyrirtökuna 11. mars sama ár lögðu gagnaðilar og þar á meðal stefnendur, sem eru þinglýstir eigendur jarðarinnar Atlastaða í Svarfaðardal, fram greinargerðir sínar og önnur gögn. Þá var málið tekið fyrir hjá óbyggðanefnd 21. janúar og 11. mars og 9. apríl, en aðalmeðferð hjá nefndinni fór fram 30. apríl 2010 með skyrslutökum og munnlegum málflutningi, en í framhaldi af því var málið tekið til úrskurðar. Málsmeðferðin var enduruptekin 12. september 2011 og voru þá lögð fram ný gögn, en málið að því loknu tekið til úrskurðar að nýju. Hinn 10. október sama ár kvað óbyggðanefnd upp úrskurð sinn. Var það m.a. niðurstaða nefndarinnar að landsvæði það sem hér er til umfjöllunar, Hnjótafjall, sbr. dómkröfur aðila, væri þjódlenda í skilningi 1. gr., sbr. a-lið 7. gr., laga nr. 58, 1998, en þó þannig að svæðið væri í afréttareign eigenda Atlastaða í Svarfaðardal, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga. Í úrskurðinum var tekið fram að jörðin Atlastaðir ætti veiðirétt í Svarfaðardalsá samkvæmt II. kafla laga um lax- og silungsveiði, nr. 61/2006.

Í úrskurði óbyggðanefndar, niðurstöðukafla, var það m.a. niðurstaðan að jörðin Vífilstaðir/Kot, sem er sunnan Svarfaðardalsár og Hnjótafjalls, væri eignarland.

Útdráttur úr úrskurði óbyggðanefndar var birtur í Lögbirtingablaðinu.

Stefnendur undu ekki niðurstöðu óbyggðanefndar og leitast þeir við með málssókn sinni hér að fá henni hnekkt, og krefjast ógildingar á úrskurðinum, líkt og fram kemur í stefnu. Stefнendur fengu gjafssókn þann 23. apríl 2012.

Mál þetta var þingfest 28. júní 2012. Það var höfðað innan þess frests sem veittur er í 19. gr. laga nr. 58, 1998 til þess að bera úrskurð óbyggðanefndar undir dómstóla. Fjármálaráðherra er í fyrirsvari fyrir stefnda, íslenska ríkið, samkvæmt 11. gr. laganna, en hann lagði fram greinargerð sína þann 7. mars 2013.

Vettvangsferð dómsins var, vegna lögmætrar fjarveru stefnenda og síðar ótiðar, ekki farin haustið 2013 líkt og ætlað hafði verið. Hún var því farin ári síðar, þann 19. ágúst 2014, en þá var með í för staðkunnugur byggðamaður, Kristján Eldjárn Hjartarson byggingafræðingur.

2. Hér á eftir verður gerð grein fyrir helstu atriðum og forsendum í úrskurði óbyggðanefndar, en einnig verður að nokkru vikið að öðrum gögnum sem aðilar lögðu fram eins og nauðsynlegt er til úrlausnar málsins.

Úrskurður óbyggðanefndar skiptist í sjö kafla og er 175 blaðsíður. Í fyrstu köflunum er lýst málsmeðferð fyrir óbyggðanefnd, kröfugerð og gagnaöflun svo og þeim sjónarmiðum sem aðilar byggja á. Í síðari köflum úrskurðarins er lýst landnámi og afmörkun, en einnig að nokkru afnotum og sögu landsvæðisins, en þar er einkum byggt á heimildaröflun og samantekt frá Þjóðskjalasafni Íslands. Þá er gerð grein fyrir niðurstöðum óbyggðanefndar um einstakar jarðir, en að lokum eru úrskurðarorð. Með úrskurðinum fylgir sérstakur uppfærður viðauki þar sem lýst er *almennum niðurstöðum* óbyggðanefndar, en þær eru m.a. ítarlega raktar í domi Hæstaréttar Íslands í mál nr. 48/2004. Einig eru önnur skjöl meðfylgjandi, þ. á m. viðeigandi kort með árituðum merkja- og kröfulínum aðila.

3. Í úrskurði óbyggðanefndar er sérstaklega fjallað um hið umþrætta landsvæði, Hnjótafjall, og tengsl þess við jörðina Atlastaði, sem er fremst í Svarfaðardal, en hún er norðan eða vestan Svarfaðardalsár. Þá er fjallað um aðrar nágrannajarðir, sem tengjast ágreiningssvæðinu í vesturhluta Svarfaðardals og þá einkum um jörðina Urði, en einnig er vikið að jörðum sunnan Svarfaðardalsár, í framdalnum, þ. á m. Koti/Vífilstaði, en samkvæmt staðbundinni málvenju er það svæði nefnt austan ár.

Í úrskurðinum segir nánar um Svarfaðardal og Hnjótafjall:

„Hnjótafjall liggur fremst, eða vestast inn til landsins, í Svarfaðardal á austanverðum Tröllaskaga. Dalurinn teygir sig frá sjávarmáli við Dalvík og að Hnjótafjalli, upp undir Heljardalsheiði, Deildardalsjökul og Unadalsjökul. Fjallið er í 200 til 1121 m hæð yfir sjávarmáli, bratt og með hamrabeltum ofan til. Norðan Hnjótafjalls rennur Skallá, sunnan þess Svarfaðardalsá og austan hæs sunnanverður. Meðfram ónum er sunnarið sváháð en sváháður fyrir minnkandi með svíkinni hæð í hliðum fiallsins“

á Dalvik eru um 22 km, mælt í beinni loftlinu.“

Í úrskurði óbyggðanefndar segir að heimildir um landnám og landnámsmörk í Eyjafirði sé helst að finna í Landnámu. Segir þar m.a. frá því að Þorsteinn „svarfaðr“, sonur Rauðs ruggu í Naumudal, hafi numið Svarfaðardal að ráði landnámsmannsins Helga hins magra. Landnáma getur ekki um landnám einstakra jarða í Svarfaðardal.

Í úrskurðinum er um heimildir einkum vísað til gagna sem Þjóðskjalasafn Íslands aflaði um nýtingu, réttindi og afmörkun fremstu jarða í Svarfaðardal, en til þessara gagna vísa aðilar máls einnig í stefnu og greinargerð og verða þau reifuð hér á eftir.

Norðan Svarfaðardsár í vesturhluta framdalsins er kirkjujörðin Urðir, en þar næst fyrir framan er eyðibýlið Þorleifsstöðir. Þar fyrir framan eru jarðirnar Hóll, Klaufabrekukot, Klaufabrekkur, Göngustaðakot, Göngustaðir, eyðibýlið Sandá, Þorsteinstöðir, en fremst er jörðin Atlastaðir. Sunnan Svarfaðardsár, í austurhluta framdalsins, eru m.a. jarðirnar Búrfell, Hræringsstaðir og Skeið, en fremst er eyðijörðin Kot/Vífilsstaðir.

Í úrskurðinum segir að Atlastaðajörðin sé talin upp á meðal eyðijarða Möðruvallaklausturs í reikningi, frá 6. nóvember 1447, sem Sigurður prior Jónsson gerði fyrir Gottskálk Keneksson Hólabiskup (1442-1471). Vísað er til þess að í leigumála Þorláks Hólabiskup árið 1633 segir að Atlastaðir hafi verð eign Hóladómstóls. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 segir að Atlastaðir sé 10 hundraða jörð, en ekki er þar getið um upprekstur.

Í úrskurðinum er vísað til þess að jörðin Urðir hafi fyrr á öldum verið eitt helsta höfuðbýlið í héraðinu og þar hafi m.a. setið á 14. og 15. öld feðgarnir og hirðstjórarnir Þorsteinn Eyjólfsson og Arnfinnur og hafi hinnum fyrn nefndi verið talinn „mestur valdamaður á Íslandi á 14. öld.

Í úrskurðinum segir að elstu heimildir um Urðakirkju sé að finna í máldagabók Auðunar rauða Þorbergssonar biskups frá 1318, en þar segir að hún eigi m.a. eftirfarandi eignir: „... land á skroblustodum og annad á hole. kidiaholm. mariuholm. [...] vij. hundrud j audnalandi.“ Sömu upplýsingar um eignir kirkjunnar eru tíundaðar í máldagabók Þóðars biskups Nikulássonar frá 1394, í vísitasíugerð Jóns biskups Vilhjálmssonar frá 1429 og í máldagabók Ólafs biskups Rögnvaldssonar frá 1461, en þar segir einnig að hún eigi jörðina Köngustaði, sem síðar var nefnd Göngustaðir. Í testamentisbréfi Gottskálks biskups Nikulássonar frá 6. júní 1520 segir að Urðir hafi verið lagðar til beneficium.

Urðir er talin upp á meðal jarðeigna Hólastóls í elsta hluta Sigurðarregisturs frá 1525.

Í málðaga frá 1590 segir að Urðakirkja eigi reit fyrir framan Skallárdalsá, en einnig í Skíðadalsafrétti. Hið sama kemur fram í vísitasíum kirkjunnar frá árunum 1692, 1713, 1748 og 1769. Í úrskurði óbyggðanefndar segir að slá megi því sem föstu að nefndur reitur í Skallárdal hafi verið og sé í næsta nágrenni við Hnjótafjall en verði þó ekki staðsettur nákvæmlega eftir þessum heimildum.

Í úrskurðinum er vísað til þess að í bréfabók Guðbrands biskups Þorlákssonar, í skjali frá árinu 1595, segi m.a. um eignir Urðakirkju að hún eigi allt Hnjótafjall fyrir framan Skallá og sé um að ræða a.m.k. 10 hundraða land. Nánar segir um þetta í skjalinu: *Item Hniotaſſall allt fyrir framan Skallaa xcland. eda meir. torfreitur j kkKlaufab[recku] jörd. og reitur fyrir handan ä. Pett Klaufa(brecku) jörð. og reitur fyrir framan á. Pett ä nu kirkian ä Vrdum allt.*

Samkvæmt heimildum byggði Þorlákur Hólabiskup árið 1633 Nikulási Jónssyni Urðastað með eftirfarandi skilmálum: *[F]irst að hann skilldi hafa nefnda Vrdi thil leiguböls, med reit þeim er fyrir sunnanm Klaufabreckur er: Item Hniotaſſalle, og hafi j þessu alla leigulida nitkan, sem honum þarf. Item med reit þeim, sem er hinumeigenn är giegt Vrdum. Í leigumálanum segir að Atlastaðir hafi verið eign Hóladómstóls.*

Í Jarðabók Árna og Páls kemur fram að Urðajörðin hafi árið 1712 verið orðin eign Þrúðar Þorsteinsdóttur biskupsekku, og jafnframt að jörðinni hafi fylgt tvær hjáleigur og að hún sé samtals 80 hundruð að dýrleika. Þá segir í Jarðabókinni um Urðakirkju að hún eigi afrittarland sem kallast Hnjótar, en nánar segir þar um: *[F]ram frá Atlastaðalandi, eitt fjall sem Hnjótar kallast. Pángað er rekið lömb og geldfje hjeðan, og so ljær bóninn þennan afriðett stöku manni hjer nálægt fyrir lömb á sumardag og piggur þar fyrir óákveðna greiðasemi eður góðvilja. Ríþrís lítið í sama landi, valla teljandi.*

Í úrskurði óbyggðanefndar segir frá því að á manntalsþingi að Völlum í Svarfaðardal, þann 20. júní 1739, hafi ábúandi Urðajarðarinnar, Jón Finnsson, lögfest land hennar svo og fjallið Hnjóta og að hann hafi fyrirboðið þar hverjum manni nauta-, lamba- eður geldfjárekstur án sín leyfis, en að auki bannað þar grasatekju. Lögfestunni var ekki mótmælt.

Í úrskurðinum segir frá því að á manntalsþingi, sem halddið var að Urðum þann 4. júní 1751, hafi samkvæmt beiðni þáverandi eiganda Urðajarðarinnar, Laurits Scheving klausturhaldara (1723-1784), heimajörðin verið metin 40 hundruð að dýrleika, að meðtalinni hjáleigunni Þorleifsstöðum. Þá segir frá því að árið 1792 hafi verið uppliesið makaskiptabréf Lauritz Scheving, frá árinu 1781, á heimajörðinni Urðum, ásamt með hjáleignum, Þorleifsstöðum, Göngustaðakoti og Gróugerði, ásamt Teigafjalli hinum megin ár og öllum Hnjótafrétti, til Jóns Sigurðssonar, fyrir jarðirnar Sjöundastaði í Vesturfjótum, Ytraharf í Svarfaðardal og Syðri-Kambhóla á Kalmansströnd (Galmansströnd). Jón mun eftir þetta hafa búið stórbúi á Urðum, en hann eignaðist einnig fleiri jarðir innan og utan sveitar.

Í ritu alþýðufræðimannsins Stefáns Aðalsteinssonar *Svarfdælingar*, frá árinu 1976, segir að Þorkell Jörundsson (1747-1833) hafi keypt Atlastaði árið 1802 á 142 ríkisbankadal, en hafi sett jörðina aftur árið 1808 og „[h]efur sennilega verið kaupleppur“, eins og segir í ritinu.

Í úrskurði óbyggðanefndar segir að í jarðamati frá árinu 1804 sé getið um afrétt Urðajarðarinnar þannig: *Jorden tilhörer en Afret hvorpaas indtages om sommeren Lam fra 4 Jorde mod betaling. [...] Den øde Hialeje Gróugerde er herunder indbefattet.* Á það er bent að í matinu sé ekki sérstaklega getið um afrétt vagna Atlastaðajarðarinnar. Þá segir í úrskurðinum að Jón Sveinsson, þáverandi eigandi Urðajarðarinnar, en var um tíma einnig eigandi Atlastaða, hafi árið 1826 sett Arngrími hreppstjóra Arngrímssyni, eiganda kothýlisins Þorsteinstaða, hagbeitarréttindi fyrir hross og búsmala á Skallárdal fyrir 50 ríkisdali. Segir frá því að sölubréfið hafi verið uppliesið á manntalsþingi að Völlum árið 1827, en einnig árið 1838. Í nefndu bréfi er afmörkun ítaksins og aðgangi skepna að landsvæðinu þannig lýst: *Byrjast Itak þetta ad heiman i svokölludum Steckiarhólum nedarlega á*

misklidir útaf flutningi sképnanna, yfir Atlastada land til hagans, sem orsakast kynnu vid meinbægne á þá einu en misbrúkun og óreglur á þá adra Sídu, þá hefí jeg ogkaupandi þarum svoleidis foreinast og áqvardad, ad flutnings vegur Sképnanna skyldi leggjast fram og upp frá Þorsteinsstada qvíum (upp undan bænum) og fram og upp þadan ofanverdt vid Atlastada eingi, eptir þar verandi götutrodningum þar eftir fram og ofan á Rekstrar götlur fyrir ofan Atlastada Túngard síðan eptir þeim fram í umgétна hóla og svo aptur til baka sama veg. En verdi Þorsteinsstada bær færdur ír Stad sem nockurnpart er í Rádi hafa níverandi hlutadeigendur ályktad ad þar mætt annar vegur leggjast eins haganlegur fyrir Þorsteinsstadi en skadlítill fyrir Atlastadi ad öðru leiti emnúad ... [skemmdir í frumriti] fornu Jardannar landeignir, garduren sem liggur frá Dalsánni ad nedan og sunnanverdt vid Þorsteinsstada Tún upp til fjalls og þadan réttsínis á fíall upp.

Af heimildum Þjóðskjalasafns verður ráðið að tilurð nefnds gernings hafi átt rót sína að rekja til ágreinings þáverandi eiganda nefndra jarða um hagabeit í Atlastaðalandeign í Skallárdal.

Í úrskurði óbyggðanefndar segir frá því að á manntalsþingi að Völlum árið 1833 hafi verið upplesin lögfesti nefnds Jóns Sveinssonar fyrir Urðajörðinni, en einnig fyrir ítökum Urðakirkju í heimalandi. Þá segir að Jón hafi án andmæla á manntalsþingi árið 1838 lögfest allt svokallað Urðatorfuland, en einnig Hnjótafjall og hafi lögfestunni verið þinglýst sama ár og færð inn í veðmálabók Eyjafjarðar. Í lögfestunni segir m.a.: *Eg undirskrifadur Lögfesti hér i Dag Eignarjörd mína Urdi í Svarfadardal ásamt med hjáleigunni Þorleifstödum, samt Kirkunnar Eidilandi Skrölustödum, svo vel sem þeim Jtökum, sem Urða Kjrkiu eptir Málögum eignast Kynni, innan eftir skrifadra Takmarka [...] Pessu Framar [þ.e. einnig] lögfesti eg undir sama Skilyrdi allt Hnjóta Fjall ábáðar Síður med adliggandi Hálsum og Döllum, Heidardal og Skallárdal milli dalsár og skallár framm til Hejdar Jökla og eftstu Vatna Upptaka, Þetta eitt og sér hvad sem hér er tiltekid lögfesti eg til þeirra Ummerkja sem adrir á móti eiga, og fírirbíð, undir frekustu Landnáms og Laga sektir þar vid Eigandi, að nokkur Madur án míns Leifis yrki, beiti, eda brúki, edur í nokkurn Mátasér i nitie, allar sist Spilli edur skemmi framar skrifadar Eigni.*

Á fyrrnefndu manntalsþingi árið 1838 þinglýsti nefndur Jón Sveinsson lögfestu sinni fyrir Atlastaðalandi án andmæla, en þar koma m.a. fram upplýsingar um örnefnið Skallárdalur. Í úrskurði óbyggðanefndar segir að örnefnið eigi aðeins við um landsvæðið vestan til í dalnum, þ.e. norðan samnefndrar ár. Nánar segir um þetta í lögfestunni: *Hér med Lögfesti eg i Dag Eignarjörd mína Atlastadi liggjandi sunnan Svarfadardals og Urðarkirkju Sóknar, med húsum, Túnum, Eingium, Haga, samt öllu því Landi og Landsnytjum til Fjalls og Láglandis, sem þeirri Jörd fíjlgt hefur og fylgja ber ad Rétti. Rædur Landamerkium ad Nordan Gardur, hart nær vid Þorsteinstada Tún frá Dalsánni upp til Fjalls, og þadan réttsínis til Fjallseggia, Dalsái ad nedan, enn Skallái ad framann; þetta eitt og sérhvad, sem hér er tiltekid, lögfesti eg og fírirbíð, undir vidliggandi Landnáms og Lagasektir, ad nokkur Madur án míns Leifis, yrki, beiti, brúki, edur i nokkurn Máta sér í nytie. Þó undann Skilst pessari Lögfestu á Atlastada Landeign a). svoköllud Fagrakinn á Skallárdal, ad því Leiti sem hún Kynnni Urdum edur Kirkunni ad eignast b). og sjálfsgagt Hagabeitar Jtakid frá Þorsteinsstödum á Skallárdal eptir þarum sömuðu Afsals bréfi þann 10da August 1826 var þinglýstu á Völlum 11. Junii 1827, þó svo frammt ad Þorsteinstada Ábúenda í öllum Ordum og þaulum hafi og sér eptir haldnir og uppfylltir verdi, þeir pessu Jtaki og í Afsals bréfid innferdu Skilmálar [...] Pessa mína Lögfestu bid eg hérmed audnjuðkliga ad Herra Sýslumadur B. H. Borgen vildi opinberlega upplesa fyrir væntanlegum Mannitals Þíngs Rétti á Völlum þann 22. Maji. Framanskrifudu til frekari stadfesta er mitt undirskrifad nafn.*

Í úrskurði óbyggðanefndar er um örnefnið Fagrakinn vísað til Sýslu- og sóknalýsingar Eyjafjarðarsýslu um Tjarnasókn, sem er talin rituð á árabilinu 1839-1842 af séra Árna Halldórssyni á Tjörn í Svarfaðardal. Í þessari skýrslu séra Árna segir m.a. um staðhætti og eignarhald á freimsta hluta Skallárdals og á Hnjótafjalli: *Um jökulinn fram úr nefndum Skallárdal liggja tveir vegir, annar ofan í Deildardal að vestan, en hinna ofan í Unudal, sem liggur á hlið við hinn að austan, Fremsti partur dalsins, allt heim fyrir svonenfnda Fögrukinn, er ásamt Hnjótafjallinu eignaður Urðak[ir]kju. Þar fyrir heiman byrjar Atlastaðaland, [...]*

Í Sýslu- og sóknalýsingunni er einnig kveðið á um afmörkun Atlastaðajarðarinnar, en um það segir: *Þar fyrir heiman byrjar Atlastaðaland, sem er fremsti bær að vestanverðu í sveitinni og nærstur fyrir utan Skallá. Pessi jörð [Atlastaðir], 15. hndr. að dýrleika, heyrði fyrrum til Hólastóli, en nú er hún bóndaeign.*

Í gögnum segir frá því að Halldór Þorkelsson hafi eignast Urðajörðina skömmu eftir 1841 og jafnframt að hann hafi fengið Atlastaðajörðina í arf árið 1842 eftir margnefndan Jón Sveinsson.

Í úrskurði óbyggðanefndar segir að í jarðamati frá árinu 1849 sé greint frá upprekstri jarðanna Atlastaða, Urða og Þorsteinsstada. Þar segir um upprekstur Atlastaða: *Atlastaðir, 15 hndr., [...] Skriduhætt, frí upprekstur fyrir ágáng. Bent er á að í mati þessu sé aðeins minnst á Hnjóta einu sinni og þá í sambandi við Urðir, þ.e. að jörðin sé bændaeign og eigi upprekstrarland í Hnjóturnum fyrir 300 fjár. Ekkert sé í matinu vikið að rétti Þorsteinsstada eða Atlastaða til upprekstrar á Hnjóta, en á það bent að um búsfárhaga Þorsteinsstada segi, að þeir séu sáralitlir, en að ábúandinn hafi „... keypt beitarítak fyrir allan búsmala á Skallárdal í Atlastada landi, sem örðugleikar fylgja ad nota sér“.*

Landamerkjabréf fyrir Atlastaði var útbúið og þinglýst 15. maí 1884 og hljóðar það svo: „*Að sunnan ræður Skallái merkjum til jöklar móts við afrijettarlandið Hnjóta. Að norðan móts við Þorsteinsstada er garður frá Svarfaðardalsá og upp sunnan við Þorsteinsstadaðatún, og þaðan beint á fjall upp. Afrijettarlandið Hnjótar fylgja tjeðri jörðu, sem Svarfaðardalsá greinir frá Kotslandi upp til sýsluskila á Heljardalsheiði. Að norðan móts við heimaland Atlastada ræður fyrrnefnd Skallá merkjum*“.

Björn Sigurðsson, bóndi á Atlastöðum, ritaði undir landamerkjabréfið, en það var samþykkt af Stefáni Arngrímssyni vegna Þorsteinsstada. Bréfið var fært inn í landamerkjabók sýslumanns.

Í fasteignamati 1916-1918 segir að engjar jarðarinnar Atlastaða liggi að nokru leyti til fjalls, en að jörðin eigi einnig upprekstrarland, „Hnjótafjall“, sem Urðir eigi frían upprekstur í. Þá er í matinu áréttá að Þorsteinsstadir eigi fría hagabeit fyrir búpening sinn að sumri í búsfárhaga Atlastaða.

Í úrskurði óbyggðanefndar segir að samkvæmt afsals- og veðmálabókum hafi Atlastaðajörðin framselst með hefðbundnum hætti og verið veðsett.

Landamerkjabréf Urðajörðarinnar var útbúið og þinglýst 12. maí 1884. Er þar lýst landamerkjum heimalandsins, en um annað land hennar síðan eftifarandi: „*Teigurinn, selland frá Urðum hinumegin Svarfaðardalsár merki: Að norðan Teigaráin upp til jöklar, að sunnan Búrfellsáin. Jörðunni fylgir frí upprekstur fyrir geldpening ábúandans í Hnjótafjall*“.

nágrannajarðanna, þeim Sigurði Jónssyni vegna Þorleifsstaða og Sigurði Sigurðssyni vegna Hreiðarsstaðakots.

Í úrskurði óbyggðanefndar segir að ekki liggi fyrir heimildir um hvernig Hnjótafjall hafi komist undir Atlastaði frá Urðum, en þar um er helst vísað til ádurrakinna landamerkjabréfa jarðanna. Í því sambandi er þó áréttáð að Urðir hafi um skeið verið Hólajörð, en að árið 1712 hafi hún verið talin eign Þrúðar Þorsteinsdóttur biskupsekjkju. Staðhæft er að elsta dæmið sem fundist hafi í heimildum Þjóðskjalasafns Íslands um „Hnjótafrétt“ sé að finna í fyrnlefndu landamerkjabréfi Urðajarðarinnar frá 12. maí árið 1884, en að venjulega sé landsvæðið í heimildum nefnt Hnjótar eða Hnjótafjall. Enn fremur er bent á að í landamerkjabréfi Urða segi að jörðinni fylgi frír upprekstur fyrir geldopening ábúandans í Hnjótafrétt. Þá er vísað til þess að í landamerkjabréfi Atlastaða frá sama ári hafi svæðið verið kallað afréttarlandið Hnjótar, og loks að í fasteignamati Atlastaðajarðarinnar frá 1916-1918 segi að jörðin eigi upprekstrarland, Hnjótafjall.

Í úrskurðinum er, að ofangreindu sögðu, bent á að í svarbréfi þáverandi hreppstjóra Svarfaðardalshrepps frá 15. mars 1920, við fyrirspurn sýslumannsins í Eyjafjarðarsýslu, um afréttarland í hreppnum, segi í stuttri lýsingu, að ein afrétt, þ.e. Skíðadalsrafret, sé í hreppnum sem ekki hafi tilheyrt neinu lögbýli, svo kunnugt sé. Bent er á að í svarbréfinu sé þannig ekki getið um Hnjóta, ólíkt því sem fram komi í 2. bindi ritraðar Braga Sigurjónssonar, Göngur og réttir frá árinu 1949, en þar sé sagt að dálítil afréttarlönd séu framan við Kot og Atlastaði, fremstu bæina og að þau kallist Skallárdalur, Hnjótar, Vífilsdalur og Vífilsgrundir.

Í úrskurðinum er greint frá því að félagsmálaráðuneytið hafi spurst fyrir um upprekstrarrétt sveitarfélaga í bréfi til sveitarfélaga á Íslandi, dagsettu 20. febrúar árið 1989. Hafi þáverandi oddviti Svarfaðardalshrepps svarað erindinu 6. mars sama ár, en þá ekkert vikið að fremsta landsvæðinu í Svarfaðardal.

Í úrskurðinum er að lokum vísað til Árbókar Ferðafélags Íslands frá 1990 og bent á að þar sé greint frá því að Hnjótafjallið sé mikið eftirlætisfjall heimamanna í Svarfaðardal og sé vinsælt útvistarsvæði og enn fremur að við skýrslutökur hjá nefndinni hafi komið fram að fjallið hafi verið nytjað til beitar fyrir búfó af nærliggjandi bæjum og verið nýtt til fjallagrasa- og berjateku, auk fyrnlefndrar útvistar af göngu- og hestafólk.

Í úrskurði óbyggðanefndar, niðurstöðukafla, er vísað til framangreindra heimilda um jarðirnar Urðir og Atlastaði, að því er varðar sögu, afmörkun, ráðstafanir að eignarrétti og nýtingu og þar með talið á hinu umþrætta landsvæði Hnjótafjalli. Bent er á að heimildirnar nái allt aftur til 15. aldar og að af þeim megi ráða að Atlastaðir hafi verið sjálfstæð jörð. Þá er bent á að Hnjótafjalls sé fyrst getið í bréfabók biskups, í skjali frá 1595, um eignir Urðakirkju og einnig í nokkrum yngri heimildum um Urðir. Vísað er til þess að jörðin Urðir liggi utan við ágreiningssvæðið og sé aðskilin frá Hnjótafjalli af öðrum jörðum. Staðhæft er að fyrst sé minnst á „afréttarlandið Hnjóta“ í tengslum við Atlastaði í landamerkjabréfi jarðarinnar frá 15. maí 1884, þar sem segir svo: „Afréttarlandið Hnjótar fylgja tjeðri jörðu“. Í bréfinu sé annars vegar lýst merkjum „heimalandsins“ og hins vegar merkjum „afréttarlandsins Hnjóta“. Aréttáð er að Atlastaðir liggi norðan við Hnjótafjall, aðskildir frá fjallinu af Skallá. Þá er á það bent að Atlastaðir og Urðir hafi á tímabili verið í eigu sömu aðila, a.m.k. á fyrri hluta 19. aldar.

Í niðurstöðukaflanum fjallar óbyggðanefnd nánar um mörk Hnjótafjalls, en þar um er vísað til ádurrakinna skjala, landamerkjabréfs Atlastaða frá 1884 og lögfestu fyrir Urðir frá árinu 1838. Einning er vísað til gagna um merki aðliggjandi landsvæða, þ.e. vegna Vífilsstaðalands til suðurs og Unadals- og Deildardalsrafrettar til vesturs. Bent er á að til norðurs sé óumdeilt eignarland Atlastaða og til austurs og suðausturs sé óumdeilt eignarland Kots. Að þessu sögðu er það niðurstöða nefndarinnar að hið umþrætta landsvæði Hnjótafjall falli innan lýsingar á „afréttarlandinu Hnjótum“ í landamerkjabréfi Atlastaða, sem gert hafi verið í kjölfar þess að landamerkjalög tóku gildi 1882, sé tekið mið af eldri heimildum, staðháttum og heimildum um afmörkun aðliggjandi landsvæða. Áréttáð er að bréfinu hafi verið þinglýst og það innfært í landamerkjabók sýslumanns.

Að ofangreindu sögðu tekur óbyggðanefnd til skoðunar hver sé eignarréttarleg staða hins umþrætta landsvæðis. Segir um þetta álitaefni í niðurstöðukafla úrskurðarins:

Um almenna þýðingu landamerkjabréfa og hugtakanna jörð og afrétt(ur) við mat á sönnun um eignarhald á landi vísast til fyrilliggjandi umfjöllunar dólmstóla og óbyggðanefndar; ...og Almennar niðurstöður óbyggðanefndar í viðauka. Svo sem þar kemur frá hafa landamerkjabréf bæði verið gerð fyrir jarðir og annars konar réttindasvæði, svo sem itök og afrétti(r). Bréfjarða hafa haft ríkara vægi sem sönnunargögn um beinan eignarrétt og í fyrilliggjandi dónum og úrskurðum hefur að meginreglu verið komist að þeirri niðurstöðu að þau afmarki eignarland. Land utan jarða, þar á meðal afréttarland, hefur á hinn bóginn að meginreglu verið talið þjóðlenda. Notkun hugtaksins afrétt(ur) í landamerkjabréfi og/eða öðrum heimildum hefur þó ekki írslitaháði um að þar sé þjóðlenda, enda hefur merking þess ekki verið einhlið. Slikt landsvæði er því eftir atvikum eignarland eða þjóðlenda. Á meðal þeirra atriða sem máli skipta við mat á stofnun og viðhaldi eignarréttar er eignarréttarleg staða aðliggjandi landsvæða. Jafnframt er mögulegt að unninn hafi verið réttur að áður eigendalausu landi, svo sem á grundvelli hefðar.

Í niðurstöðukaflanum víkur óbyggðanefnd því næst að frásögnum Landnámu og segir að af þeim verði ekki ráðið hversu langt upp til fjalla landnám á hinu umþrætta svæði hafi náð og því verði engar afdráttarlausar ályktanir af þeim frásögnum dregnar. Síðan segir í úrskurðinum: *Sé tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslysinga verður þó að telja líklegt að a.m.k. hluti þess lands sem hér er deilt um hafi verið numinn. Ekkert liggur hins vegar fyrir um afmörkun eða yfirfærslu þeirra beinu eignarréttinda sem þar kann að hafa verið stofnað til. Þannig kann beinn eignarréttur að hafa fallið niður og landsvæðið í kjölfarið tekið til takmarkaðra nota annarra. Í því sambandi ber að líta til þess sönnunarmats sem lagt hefur verið til grundvallar um afrétti(r) einstakra jarða og/eða stofnana og styðst við fjölda dóma í sambærilegum málum.*

Að ofangreindu sögðu víesar óbyggðanefndin í niðurstöðu sinni til eigin umfjöllunar í hinum *Almennu niðurstöðum*, en bendir jafnframt að á þeim landsvæðum sem nærrí Hnjótafjalli liggja séu bæði eignarlönd og þjóðlendur, sé litlið heildstætt á niðurstöður í málum nr. 1 og 2/2009 hjá nefndinni. Þá áréttar nefndin efni ádurrakinna heimilda um Hnjótafjall og segir að af þeim megi ráða að fjallið hafi fyrst legið undir Urðir en síðan undir Atlastaði. Nánar segir nefndin um þetta atriði:

Í heimildum um Urðakirkju frá 1595 og 1633 er Hnjótafjall talið upp með eignum Urðakirkju og sama máli gegnir um lögfestur ábúanda á Urðum frá 1739 og 1838. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vidalínssfrá 1712 eru Hnjótar nefndir afréttarland, sbr. einnig makaskiptabréf frá 1792 og jarðamatið 1804, auk landamerkjabréfa Urða og Atlastaða frá 1884. Í hinu

upprekstrarrétt i Hnjótafjalli og sama máli gegrnir um fasteignamatíð 1916-1918, en þar kemur að auki frá að Atlastaðir eigi þar upprekstrarland.

Samkvæmt framangreindum heimildum er Hnjótafjalls jafnan getið með sérstökum hætti og oftast í tengslum við afréttarnot. Ekkert bendir til þess að á þessu svæði hafi verið byggð og engin gögn liggja fyrir um önnur not en sumarétt og aðra takmarkaða nýtingu, auk þess sem svæðið hefur í seinni tíð verið notað til útvistar. Svæðið er að stórum hluta hálent og inn á það hefur búfenaður leitað án hindrana.

Óbyggðanefnd telur framangreint benda til þess að Hnjótafjall hafi verið afrétt Urðakirkju og síðar Atlastaða í þeim skilningi að kirkjan og jörðin hafi átt þar óbein eignarréttindi fremur en beinan eignarrétt.

Lokaorðin í niðurstöðukafla úrskurðar óbyggðanefndar eru þessi:

Ekkert liggur fyrir um hvernig Urðakirkja, sem eigendur Atlastaða leiða rétt sinn frá, var komin að rétti sínum til þessa landsvæðis. Í máli þessu er ekki sýnt fram á annað en að réttur til Hnjótafjalls hafi orðið til á þann veg að það hafi verið tekið til sumaréttar fyrir búpening og, ef til vill, annarrar takmarkaðrar notkunar. Um afréttarnotkun og fjallskil voru snemma settar opinberar reglur sem sveitarstjórnun var falið að annast framkvæmd á. Eins og notkun landsins hefur verið háttáð hefur heldur ekki verið sýnt fram á að eignarhefð hafi verið unnin á því.

Að öllu framangreindu virtu hefur ekki verið sýnt fram á að Hnjótafjall sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti. Rannsókn óbyggðanefndar leiðir einnig til þeirrar niðurstöðu að þar sé þjódlenda. Af fyrirliggjandi gögnum verður hins vegar ráðið að umrætt landsvæði sé í afréttareign eigenda Atlastaða. Þá liggja fyrir samþykktir Veiðisélags Svarfaðardalsá; í suðurmörkum Hnjótafjalls, þar sem Atlastaðir eru taldir meðal aðila.

Ljóst er að einstakir hlutar þess svæðis sem hér hefur verið fjallað um og talið þjódlenda í afréttareign eru misjafnlega fallnir til beitar. Beitarsvæði taka þó breytingum, auk þess sem þau eru ekki endilega samfellt. Land það sem hér er til umfjöllunar verður því talið falla undir skilgreininguna „landsvæði [...] sem að staðaldri hefur verið notað til sumaréttar fyrir búfé“, sbr. 1. gr. laga nr. 58/1998.

Það er því niðurstaða óbyggðanefndar að landsvæði það sem kallað hefur verið Hnjótafjall, svo sem það er afmarkað hér á eftir, sé þjódlenda í skilningi 1. gr., sbr. einnig a-lið 7. gr. laga nr. 58/1998. Frá þeim stað þar sem Skallá fellur í Svarfaðardalsá er Skallá fylgt að upptökum í Hákömbum og í mörk Eyjafjarðar- og Skagafjarðarsýslu. Þaðan er sýslumörkum fylgt til suðurs um Hákamba, þar til konuð er að fremsstu upptökum Svarfaðardalsár. Loks er Svarfaðardalsá fylgt þangað sem Skallá fellur í hana. Sama landsvæði er í afréttareign eigenda Atlastaða, sbr. 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. sömu laga, sem nýtur veiðiréttar í Svarfaðardalsá samkvæmt II. kafla laga um lax- og silungsveiði, nr. 61/2006. Svæði það sem hér hefur verið lýst þjódlenda er háð sérstökum eignarréttarlegum takmörkunum samkvæmt lögum um náttúruvernd, nr. 44/1999, sbr. náttúruminjaskrá.

II.

Málsástæður og lagarök stefnenda.

Aðalkröfu sína byggja stefnendur á því að umrætt landsvæði, Hnjótafjall, eins og því er lýst hér að framan, sé háð eignarrétti/eða sé eign þeirra, sem njóti verndar 72. gr. stjórnarskrár lýðveldisins Íslands nr. 33, 1944, sbr. 10. gr. stjórnskipunarlaga nr. 97, 1995 og 1. gr. samningsviðauka nr. 1 við Mannréttindasáttmála Evrópu (MSE) sem lögfestur hafi verið með lögum nr. 62, 1994. Fjallið sé innan landamerkjá jarðarinnar Atlastaða, þinglýstrar eignar stefnenda.

Stefnendur byggja kröfu sína auk þess á neðangreindum rökum:

Stefnendur byggja á því að umrætt landsvæði hafi frá öndverðu verið numið og hafi sá eignarréttur ekki fallið niður síðan og því sé hið umdeilda land háð eignarrétti þeirra. Þessu til stuðnings vísa stefnendur til fyrri greindar lýsingar í Landnámu um Svarfaðardal. Benda þeir á að oft hafi Landnáma verið túlkuð þannig að hún styðji við beinan eignarrétt, t.d. í dónum Hæstaréttar Íslands, í máli frá 1960, bls. 726, og frá 1994, bls. 2228. Stefndur staðhæfa að óbyggðanefnd hafi í úrskurði sínum viðurkennt að land á Tröllaskaga hafi almennt verið numið. Þeir andmæla á hinn bóginn ályktun nefndarinnar um að eftir landnám hafi eignarréttindi að því er varðar Hnjótafjall fallið niður eða áhöld séu um yfirfærslu á beinum eignarrétti, en þar um vísa þeir til þess að svæðið sé innan þinglýstra merkja jarðar, en sé ekki svæði sem nefnt hafi verið samnotaafréttur.

Stefnendur byggja á því að jörð með þinglýstum landamerkjum sé eignarland og sá er haldi öðru fram hafi sönnunarbyrði fyrir því. Benda stefnendur á að hér sé um meginreglu íslensks eignarréttar að ræða og áréttu að umrætt landsvæði hafi allt frá landnámi verið undirorpíð beinum eignarrétti, enda fari landnámsheimildir í Eyjafirði ekki í bága við landamerkjabréf jarðarinnar. Þá sé til þess að líta að við landnám hafi landið verið betur gróið og náð lengra inn á heiðar en nú sé. Þeir staðhæfa og að landsvæðið sé umlukið eignarlandi og að ljóst megi vera að landnám hafi verið samfellt á þessum slóðum svo sem almennt hafi tilkast á Íslandi, sbr. þjódlendudóma Hæstaréttar í Mýrdal.

Stefnendur benda á að landamerkjabréf fyrir jörðina Atlastaði hafi verið útbúið 15. maí 1884. Þá hafi landamerki hins umþrætta lands, Hnjótafjalls, verið óumdeild lengi, en þar um vísa þeir til áðurrakinnar bréfabókar Guðbrands biskups á Hólum þar sem því sé lýst að Hnjótar hafi verið í eigu Urðakirkju á 16. öld og að Hnjótafjallíð hafi verið metið til 10 hundraða eða meira árið 1595. Einnig benda stefnendur á áðurrakin gögn, þ. á m. lögfestu Jóns Sveinssonar, bónda á Urðum, frá árinu 1838 og fasteignamat frá 1916-1918. Þeir benda á að ítak sé ævinlega í eignarlandi, og því hafi beitarland Urða greinilega verið í eignarlandi Atlastaða.

Stefnendur áréttu að landamerkjabréfi Atlastaða hafi verið þinglýst og það fært í landamerkjabók án athugasemda og hafi það ráðið merkjum síðan án ágreinings. Þeir benda á að við setningu landamerkjalaðanna nr. 5, 1882 og síðan laga nr. 41, 1919 hafi það verið ætlan löggjafans að framkvæmdavaldið hefði frumkvæði að því að gengið yrði frá landamerkjum jarðeigna og þau skráð og að leyst yrði úr ágreiningi um merki ef slíkt væri fyrir hendi. Stefndur byggja á því að landamerkjabréfið fyrir Atlastaði byggist á eldri heimildum, en um það vísa þeir til þess sem rakið var úr úrskurði óbyggðanefndar hér að framan. Þeir staðhæfa að þær heimildir fari ekki gegn landamerkjum jarðarinnar. Í því viðfangi benda þeir á það sjónarmið er fram komi í domi Hæstaréttar Íslands í máli nr. 48/2004, en þar hafi verið talið skipta máli hvort land teldist innan upphaflegra landnáma og hvort að með landið hefði verið farið sem eignarland samkvæmt elstu heimildum.

umrætt landsvæði er, en þar á meðal sé beitarréttur svo og önnur þau afréttarnot sem getið er um í úrskurði óbyggðanefndar. Þá hafi skattar og önnur lögboðin gjöld verið greidd af öllu landinu.

Stefnendur vísa til þess að eignarréttur þeirra hafi verið virtur af öllum frá ómunatíð, þar á meðal af stefnda, sem m.a. hafi lýst sér í því að þeir hafi getað bannað öðrum not eignarinnar. Eignarréttur stefnenda hafi og verið virtur í öllum viðskiptum, en af þeim sökum sé eignarhald þeirra einnig byggt á viðskiptavenju.

Stefnendur byggja á því að venjuréttur og hefðarreglur leiði til þeirrar niðurstöðu að umrætt landsvæði sé undirorpíð eignarrétti í skilningi fyrniefndrar 72, gr. stjórnarskráinnar og ákvæða Mannréttindasáttmála Evrópu, en fullur hefðartími sé liðinn frá því að þeir tóku að nytja landið. Áréttu stefnendur að öll afnot og nytjar landsins séu háðar leyfi þeirra sem landeigenda, enda hafi enginn notað landið með nokkrum hætti nema þeir. Sjónarmiði óbyggðanefndar þess efnið að flokka hefð með lögum sem frumstofn eignarréttar hafi ekki verið hnekkt af Hæstarétti. Um þetta vísa stefnendur nánar til dóma Hæstaréttar, m.a. frá árinu 1997, bls. 2792, og frá árinu 1999, bls. 28, þar sem eignarhefð hafi verið viðurkennd. Enn fremur vísa stefnendur til dóms Mannréttindadómstóls Evrópu (MDE) frá 9. desember 1994, series A 301 – A, og skrifa fræðimanna um venjurétt.

Stefnendur benda á að við mat á því hvort umrætt landsvæði sé eign/eignarréttur í skilningi 72. gr. stjórnarskrárinna beri að líta til þeirra sjónarmiða sem lögð hafi verið til grundvallar af Mannréttindadómstóli Evrópu. Benda þeir á að hugtakið eign í skilningi 1. gr. samningsviðauka nr. 1 við Mannréttindasáttmálann hafi verið túlkað af dómstólum á þá leið að það hafi sjálfstæða merkingu. Með sjálfstæðri merkingu sé átt við að til komi mat á því hvort í tilteknu máli sé um að ræða eign sem njóti verndar nefndrar 1. gr. og þurfi að kenna hvort svo sé samkvæmt innanlandsrétti þess ríkis sem í hlut eigi. Skortur á slíkri vernd í landsrétti ráði hins vegar ekki alltaf úrslitum um hvort um eign sé að ræða í skilningi nefndrar 1. gr. Benda stefnendur á að um eign í skilningi ákvæðisins geti verið að ræða þótt dómstólar aðildarrikis hafi ekki talið svo vera samkvæmt innanlandsrétti. Mannréttindadómstóllinn hafi lagt mat á atvik máls í hverju tilviki fyrir sig og lagt áherslu á að úrslitum réði tiltekið heildarmat. Þannig hafi dómstóllinn bæði litið til staðreynda og lagalegra atriða, en við matið hafi í ákveðnum tilvikum einnig ráðið úrslitum hvernig farið hafi verið með umrædda eign í framkvæmd, sérstaklega í lögskiptum, og hvaða traust menn báru til þeirrar framkvæmdar. Þá hafi framkoma handhafa ríkisvaldsins í garð eigenda einnig skipt máli. Og í þeim málum þar sem komið hafi verið fram við einstaklinga eða lögaðila sem réttmæta eigendur ákveðinna eigna hafi slík framkoma verið talin vekja ákveðnar væntingar hjá þeim aðilum um löglegt eignarhald sitt á þeim eignum. Benda stefnendur einnig á, að þegar tekið sé mið af dómum Hæstaréttar Íslands, en þó sérstaklega Mannréttindadómstóls Evrópu, hafi ríkisvaldið með einum eða öðrum hætti viðurkennt eignarrétt landeigenda að jörðum, t.d. með því að þinglysa eignaryfirsærsluskjölum athugasemdaust um áratugaskeið, gera um þær samninga og skattleggja þær, og séu réttmætar og lögmaðar væntingar landeigenda verndaðar af þessum ákvæðum, sérstaklega nefndri 1. gr., ef þær eru byggðar á sanngjörnu og réttlætanlegu trausti á réttargerningi, sem tengdur er við eignarréttindi og hafi áreiðanlegan lagagrundvöll. Máli sínú til stuðnings vísa stefnendur m.a. til dóma Mannréttindadómstólsins (MDE) í máli Papamichalopoulos gegn Grikklandi frá árinu 1993, dóms yfirdeildar MDE í máli fyrrum Grikklandskonungs og fleiri gegn Grikklandi frá árinu 2000, dóms yfirdeildar MDE í máli Beyeler gegn Ítalíu frá árinu 2000, dóms MDE í máli Stretch gegn Bretlandi frá árinu 2003 og dóms yfirdeildar MDE í máli Kopecký gegn Slóvakíu frá árinu 2004 svo og sjónarmiða um lögmaðar væntingar.

Stefnendur byggja á því, að verði ekki fallist á að þær eignarheimildir sem þeir hafi teft fram í málinu séu fullnægjandi, sé verið að mismuna eigendum jarða með því að gera aðrar kröfur til þeirra um sönnun en annarra eigenda lands hér á landi.

Með vísan til alls þessa telja stefnendur að óbyggðanefnd hafi ranglega metið sönnunargögn málsins og ekki beitt lögum um réttarágreining með réttum hætti. Beri því að ógilda úrskurð nefndarinnar.

Stefnendur byggja á því að þeir hafi sannað með málatilbúnaði sínum beinan eignarrétt sinn að umræddu landi, en íslenska ríkið hafi ekki sýnt fram á að það hafi með réttum lögum í samræmi við stjórnarskrána eignast landið. Þvert á móti styðji öll gögn málsins greint eignartilkall þeirra. Úrskurður óbyggðanefndar sé því rangu og brjóti hann í bága við fyrrgreint eignarréttarákvæði 72. gr. stjórnarskráinnar og 1. gr. samningsviðauka nr. 1 við Mannréttindasáttmála Evrópu.

Stefnendur gera í málarekstri sínum og málflutningi ýmsar athugasemdir við úrskurð óbyggðanefndar og þar með röksemdir stefnda. Falla þær í meginatriðum saman við ádurraktar málstæður og lagarök þeirra. Peir áréttu m.a. að það sé almenn lagareglá á Íslandi, að eignarréttur að fasteign teljist sannaður með framvísun þinglesinnar eignarheimildar og að frá þeirri reglu verði ekki vikið nema að sá sem vífengir réttmæti eignarheimildarinnar sýni fram á betri rétt sinn eða annarra eða að eignarheimildin sé haldin slíkum göllum að hún verði ekki lögð til grundvallar dómi í máli um eignarréttinn. Telja stefnendur að sú ríka sönnunarþyrdi sem óbyggðanefnd leggi á þá, með því að krefjast sannana um framsal eignarréttar á landinu allt frá landnámi, standist ekki eignarréttarákvæði stjórnarskráinnar né heldur Mannréttindasáttmála Evrópu, en að auki sé málatilbúnaður stefnda í andstöðu við tilgang löggjafans, sbr. að því leyti 1. gr. laga nr. 58, 1998 um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afréttu.

Stefnendur áréttu að umrætt landsvæði hafi verið numið í öndverðu og staðhæfa að það sé í raun óumdeilt. Peir andmæla því að eignarrétturinn hafi fallið niður á síðari tínum, og byggja á því að það standi stefnda nær að sanna að svo hafi verið og þá í ljósi þeirra gagna sem þeir hafi teft fram. Peir áréttu að aldrei hafi verið ágreiningur um eignarrétt þeirra aðila sem þeir leiði rétt sinn frá.

Stefnendur vísa til þess að í niðurstöðu óbyggðanefndar sé alfarið byggt á því að ósannað sé hvernig eigendur jarðanna Urða og Atlastaða séu komnir að hinu umþrætta sveði, Hnjótafjalli. Þeir staðhæfa að með þessu geri nefndin meiri og þyngri sönnunarkröfur en almennt hafi tilkast um jarðir. Þar um vísa þeir til þess að samkvæmt þeim heimildum sem fyrir liggi í málinu sé eignarréttur jarðeigendanna rakinn aftur til 16. aldar. Þeir benda á að almennt sé erfitt að rekja eignarréttinn lengra á Íslandi og almennt hafi verið talið nægja að rekja eignarétt jarða þrjú til fjögur hundruð ár aftur í tímann. Stefndur byggja á því að engu breyti um eignarétt að Hnjótafjalli þótt ekki liggi nákvæmlega fyrir hvernig eignaréttur á því færðist frá Urðum til Atlastaða. Þeir vísa til þess að samkvæmt gögnum hafi umrætt landsvæði verið háð beinum eignarétti eiganda Urða um aldir og um tíma á 19. öldinni hafi Atlastaðir og Urðir verið í eigu sama aðila. Þeir staðhæfa að ljóst megi vera að á tímabilinu frá 1840 til 1884 hafi grunneignaréttur að landinu legið undir Atlastaðum en að Urðir hafi haldið eftir beitarítaki á landinu. Þeir benda á að þetta ástand hafi verið óumdeilt á milli eigenda jarðanna og skipti ekki máli hvernig það hafi gerst, enda hafi enginn vífengt eignartilkall eiganda Atlastaða til landsvæðisins fyrr en stefndi gerði það fyrir óbyggðanefnd.

hafi komið að málum handhafi opinbers valds og hafi verið byggt á þessari heimild í yfir hundrað ár. Því hafi stefnendur haft lögmætar væntingar til þess að heimildin væri rétt, að auki hafi íslenska ríkið, stefndi, látið óáttalið í allan þennan tíma að végfenga réttmæti landamerkjrabréfsins. Að þessu leyti vísa stefnendur til dóma Mannréttindadómstóls Evrópu um túlkun á eignahugtaki 1. gr. samningsviðauka nr. 1 við MSE um lögmætar væntingar.

Stefnendur vísa til þess að hugtakið afréttur hafi ekki mikil sjálfstætt gildi við mat á grunneignarétti að landi, enda hafi það margræða merkingu í löggjöf fyrir og síðar. Þannig geti afréttarlönd eins verið eignarlönd líkt og margdæmt hafi verið. Stefnendur byggja á því að Hnjótafjall sé ekki lögafréttur í merkingu gömlu lögbókanna og ekki heldur samnotaafréttur líkt og almennir afréttir byggðamanna hafi verið nefndir í seinni tíð, þvert á móti sé umrætt landsvæði einkafréttarland Atlastaða og Urða.

Stefnendur vísa til almennra forsendna í úrskurði óbyggðanefndar um hefðir og þýðingu hefðar við úrlausn í þjóðlendumáli. Í því sambandi vísa stefnendur til þess að Hnjótafjall sé innan þinglýstra landamerkjana og háð einkanýtingarrétti þeitra þó þannig að eigendur Urða eigi beitarítak á landið. Þeir áréttu að ítak sé ævinlega í eignarlandi annars aðila. Þá benda þeir að umrætt landsvæði sé mjög skýrt landafræðilega afmarkað og hafi ekki verið nýtt af neinum án leyfis eigenda. Vegna þessa sé hefð augljóslega fullnuð á umræddu landsvæði.

Með vísan til alls ofangreinds byggja stefnendur á því að óbyggðanefnd hafi metið ranglega sönnunargögn málsins og lagt óhóflega sönnunarbyrði á þá, sem ekki fái staðist jafnræðisreglu stjórnarskráinnar, og því beri að ógilda úrskurð nefndarinnar.

Stefnendur byggja kröfur sínar að síðustu á því að í úrskurði óbyggðanefndar skorti fullnægjandi rökstuðning og fari hann því gegn 22. gr. stjórnsýslulaga nr. 37, 1993, sbr. 16. gr. laga nr. 58, 1998. Þeir byggja á því að í úrskurðinum séu engin rök færð fram fyrir því hvernig Hnjótafjall eigi að hafa verið „eigendalaust landsvæði“ sem menn hafi síðar kastað eign sinni á. Að því leyti segir þar að hugmyndir óbyggðanefndar um túlkun eignaskjala Urðakirkju í þessu sambandi séu fráleitar.

Stefnendur byggja á því að í niðurstöðu óbyggðanefndar hafi þeir sætt mismunun sem bann sé lagt við í 14. gr. Mannréttindasáttmála Evrópu. Þeir byggja enn fremur á því að við málsmeðferðina hafi verið brotið gegn 1. gr. samningsviðauka nr. 1, sbr. 14. gr. MSE. Málin sínu til stuðnings segja stefnendur að það sé almenn lagareglu á Íslandi að beinn eignaréttur að jörð teljist sannaður með framvísun þinglesinnar eignarheimildar, sem styðjist við eldri eignarheimildir. Frá þessari reglu verði ekki vikið nema sá, sem vefungi réttmæti eignarheimildarinnar, sýni fram á betri rétt sinn, eða annarra eða að eignarheimildir séu haldnar slíkum göllum að þær verði ekki lagðar til grundvallar í dómi í málum um eignarheimildir. Stefnendur vísa til þess að slíku sé ekki fyrir að fara í þessu máli enda byggist eignartilkall þeirra á aldagömlum heimildum.

Það er álit stefnenda að ekki nægi að vísa til dóma Hæstaréttar Íslands í fyrstu málum um þjóðlendukröfur og þar á meðal þess, að þinglýstir eigendur jarða þurfi að styðja eignarheimildir sínar við enn eldri heimildir. Slik íþyngjandi sönnunarbyrði jafngildi bótausri sviptingu eignarréttar. Staðhæfa þeir að sönnunarkröfur óbyggðanefndar, og þar með stefnda, séu óljósar, ógagnsæjar, ófyrirsjánlegar og tilviljunarkenndar. Benda þeir á að við slíkri mismunun sé lagt bann í fyrniefndri 14. gr. Mannréttindasáttmála Evrópu. Þeir halda því og fram að með þessu sé einnig brotið gegn 1. gr. samningsviðauka nr. 1 við sáttmálann, en að auki sé um brot að ræða gegn 6. gr. hans vegna ófullnægjandi rökstuðnings.

Um lagarök vísa stefnendur til stjórnarskrár lýðveldisins Íslands nr. 33, 1944 með síðari breytingum, sérstaklega 72. gr. um friðhelgi eignarréttar og jafnræðisreglu 65. gr. Stefnendur vísa einnig til réttarreglna um stofnun eignarréttar, um afréttarmál, hefð, réttarvenju og tómlæti, en að auki vísa þeir til þjóðlendulaga, landamerkjalaga, stjórnsýslulaga, réttlátrar málsmeðferðar, en enn fremur til venjuréttar, almennra reglna samninga- og kröfuréttar, reglna um ítaksrétt og stofnun ítaka og meginreglna um traustfang og traustnám og almennra reglna um tómlæti. Loks vísa þeir til Mannréttindasáttmála Evrópu og viðauka hans og til laga nr. 91, 1991 um meðferð einkamála, að því er varðar varnarþing og málskostnað.

Málsástæður og lagarök stefnda.

Af hálfu stefnda, íslenska ríkisins, er á því byggt að Hnjótafjall sé svæði utan eignarlanda og teljist því vera þjóðlenda í samræmi við úrskurð óbyggðanefndar, sbr. ákvæði 1. og 2. gr. laga nr. 58, 1998. Telur stefndi fullljóst af heimildum að svæðið hafi aldrei verið undirorpíð beinum eignarrétti, og að nýting þess hafi ekki verið með þeim hætti. Að mati stefnda hvílir sönnunarbyrðin ótvírett á stefnendum, að sýna fram á tilvist beins eignarréttar að landsvæðinu.

Stefndi bendir á að úrskurður óbyggðanefndar sé byggður á umfangsmikilli upplýsingaöflun og rannsóknum og sé niðurstaðan reist á kerfisbundinni leit að góðnum og skjölum frá málsaðilum sjálfum, en einnig á skýrslum sem gefnar hafa verið fyrir nefndinni. Gerir stefndi niðurstöðu nefndarinnar að sinni til stuðnings sýknukröfunni, þ.e. að við gildistöku laga nr. 58, 1998 hafi landsvæðið talist til afréttu samkvæmt þeirri eignarréttarlegu flokkun lands sem almennt hafi verið miðað við fram til þess tíma. Af hálfi stefnda er um röksemdir að þessu leyti einnig vísað til úrskurðarins.

Stefndi byggir á að því sé ekki lýst í Landnámu hversu langt upp til fjalla og inn til lands landnám á hinu umþrætta landsvæði náði og verði því engar afdráttarlausar ályktanir dregnar af þeim frásögnum. Sé hins vegar tekið mið af staðháttum og fjarlægðum við túlkun landnámslysinga kunni hluti þess lands sem hér sé deilt um að hafi verið numinn. Ekkert liggi hins vegar fyrir um afmörkun eða yfirlærsli þeirra beinu eignarréttinda sem þar kunni að hafa verið stofnað til og engar heimildir séu um að þar hafi verið byggð. Byggir stefndi á því að þannig hafi sá beini eignarréttur sem kunni að hafa stofnast í öndverðu hafa fallið niður og landsvæðið í kjölfarið verið tekið til takmarkaðra nota. Vísar stefndi í þessu sambandi m.a. til þess að á landsvæðum sem liggja nálægt séu bæði eignarlönd og þjóðlendur.

Þá byggir stefndi á því að af heimildum megi ráða að Hnjótafjall hafi fyrst legið undir jörðina Urðir en svo Atlastaði. Svæðið, sem hafi eingöngu verið nýtt til hefðbundinna afréttarnota, sé landafræðilega aðskilið frá Urðum og er bent á að u.p.b. 7 km séu frá Urðum og inn að Hnjótafjalli og Atlastöðum, en enn fremur skilji Skalláin svæðið af. Þá hafi svæðisins jafnan verið getið með sérstökum hætti í heimildum. Að þessu leyti vísað stefndi til þess sem áður var rakið úr Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 um afréttarland Urðakirkju og að það sé fjallið sem nefnist Hnjótar. Enn fremur vísað stefndi til áðurrakinnar umfjöllunar óbyggðanefndar um eldri heimilir. Í því sambandi er bent á dómabók þar sem ábúandi á Urðum lögfesti Hnjótafjall árið 1739 og að í makaskiptabréfi klausturhaldara frá 1781 hafi verið talað um heimajörðina Urðir „ásamt ... öllum Hnjótafrétti“. Þá vísað stefndi til áðurrakinnar jarðamata frá 1849-1850 og 1916-1918 svo og landamerkjrabréfa jarðanna Urða og Atlastaða frá 1884 og byggir hann á því að af þessum heimildum megi ráða að Hnjótafjall hafi verið sérstakt landsvæði aðskilið frá jörðinni Urðum og að nýting þess hafi eingöngu verið bundið við afréttarnot.

Stefndi áréttar að um afréttarsvæði sé að ræða og að það sé aðskilið frá jörðunum tveimur. Stefndi byggir á því að almennt hafi verið litið svo á að þegar svo hátti til þá bendi það ótvírætt til þess að um sé að ræða svæði utan eignarlanda.

Stefndi bendir á að samkvæmt landamerkjabréfi Atlastraða frá 1884 segi að afréttarlandið Hnjótar fylgi jörðinni. Stefndi byggir á því að þessi aðgreining bendi ótvírætt til þess að svæðið hafi verið afréttarsvæði utan eignarlanda. Að þessu leyti vísar stefndi til dómafördæma Hæstaréttar. Stefndi bendir á að sækji lýsing landamerkjabréfs ekki stoð í eldri heimildir dragi það úr sönnunargildi þess, sbr. til hliðsjónar dóm Hæstaréttar í máli nr. 48/2004.

Stefndi byggir á því og áréttar að í heimildum sé Hnjótafjalls almennt getið í tengslum við upprekstur og afréttarnot, en engar heimildir séu um byggð þar eða önnur not en sumarbeit og e.t.v. takmarkaðar nytjar, en í síðari til hafi verið ónnig verið notað til útvistar. Stefndi bendir á að svæðið sé á stórum hluta hálfent og inn á það hafi búfenaður leitað án hindrana. Um afréttarnotkun og fjallskil hafi snemma verið settar opinberar reglur sem sveitarstjórnunum hafi verið falið að annast framkæmd á.

Með vísan til ofangreindra atriða byggir stefndi á því að stefnendur hafi ekki sýnt fram á að Hnjótafjall sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga eða með öðrum hætti. Þvert á móti bendi heimildir einmitt til þess að Hnjótafjall hafi verið afréttur Urðakirkju í þeim skilningi að hún hafi átt þar óbein eignarréttindi fremur en beinan eignarrétt.

Stefndi hafnar þeim málatilbúnaði stefnenda að réttmætar væntingar geti verið grundvöllur fyrir eignarréttartilkalli á umræddu landsvæði. Bendir stefndi á að sú regla hafi verið leidd af Landmannafréttardómi Hæstaréttar hinum síðari, sbr. mál nr. 199/1978, að löggjafinn sé einn bær til þess að ráðstafa réttindum yfir landsvæði utan eignarlanda. Landslög þurfi til sölu eigna ríkissjóðs. Athafnir eða athafnaleysi starfsmanna stjórnsýslunnar geti ekki leitt af sér slík umráð nema sérstök lagaheimild hafi verið fyrir hendi, þ.m.t. að þjódlenda hafi verið látin af hendi. Réttmætar væntingar geti því ekki stofnast á þeim grundvelli sem haldið sé fram af hálfu stefnenda. Þar að auki verði væntingarnar vitanlega einnig að vera réttmætar, þ.e. menn geta ekki haft væntingar til að öðlast meiri eða frekari réttindi en þeir geti mögulega átt rétt á. Ef því háttar þannig til, líkt og í þessu tilviki, að m.a. heimildir, staðhættir, gróðurfar og nýting lands bendi ekki til beins eignarréttar, geti réttmætar væntingar ekki stofnað til slíkra réttinda.

Stefndi andmælir því að skilyrði eignarhefðar séu fyrir hendi, og vísar þar um til áðurgreindra sjónarmiða um nýtingu lands, staðhátta og eldri heimilda. Áréttar stefndi að nýting svæðisins hafi í aldanna rás ekki falist í öðru en sumarbeit fyrir búfenað, en hefðbundin afréttarnot geti ekki stofnað til beinna eignarréttinda yfir landi, sbr. til hliðsjónar dóm Hæstaréttar í málum nr. 47/2007 (Bláskógbagyggð) og nr. 48/2004.

Að öðru leyti mótmælir stefndi öllum sjónarmiðum og málsástæðum stefnenda, svo sem þeim er lýst í stefnu, en byggir um leið á þeim röksemendum sem lagðar voru til grundvallar í úrskurði óbyggðanefndar í máli nr. 1/2009, og krefst þess að hann verði staðfestur. Verði þannig miðað við að þjódlendulínan verði dregin með þeim hætti sem í úrskurðinum er lýst.

Um lagarök er af hálfu stefnda vísað til almennra reglna eignarréttar og til þjódlendulaga nr. 58, 1998. Þá vísar stefndi til 72. gr. stjórnarskráinnar nr. 33, 1944. Stefndi byggir einnig á meginreglum eignarréttar um nám, töku og óslitin not, og á meginreglum um eignarráð fasteignareiganda og almennum reglum samninga- og kröfuréttar, svo og á hefðarlögum nr. 14, 1905. Þá vísar hann til laga nr. 6, 1986 um afréttarmálefni og fjallskil og til eignarréttarreglna Grágásar og Jónsbókar og loks til laga nr. 91, 1991 um meðferð einkamála, þar á meðal málskostnaðarákvæði 129. og 130. gr.

III.

Við aðalmeðferð málsins gáfu stefnendur aðilaskýrslur, en vitnaskýrslur gáfu Kristján Eldjárn Hjartarson, og Guðmundur Gunnarsson, Herbert Hjálmarsson, Dalvíkurbyggð, og Hjörleifur Stefánsson, Reykjavík.

1. Með lögum Alþingis nr. 58, 1998 um þjódlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjódlendna og afréttu, sem tóku gildi 1. júlí 1998, var sérstakri stjórnsýslunefnd, óbyggðanefnd, falið að kanna og skera úr um hvaða landsvæði innan íslenska ríkisins teljist til þjódlendna og hver séu mörk þeirra og eignarlanda, skera úr um mörk þess hluta þjódlendu sem nýttur er sem afréttur og úrskurða um eignarréttindi innan þjódlendna, sbr. 7. gr. laganna.

Í 1. gr. laganna er þjódlenda skilgreind sem landsvæði utan eignarlanda þó að einstaklingur eða lögaðilar kunni að eiga þar takmörkuð eignarréttindi. Í lagagreininni er eignarland skilgreint sem: „Landsvæði sem er háð einkaeignarétti þannig að eigandi landsins fer með öll venjuleg eignaráð þess innan þeirra marka sem lög segja til um á hverjum tíma.“ Þá er afréttur skilgreindur sem: „.... landsvæði utan byggðar sem að staðaldri hefur verið notað til sumarbeitar fyrir búfé.“

Fram að gildistöku laga nr. 58, 1998, sem nefnd hafa verið þjódlendulög, voru ýmis landsvæði á Íslandi sem enginn eigandi var að. Með lögunum er íslenska ríkið lýst eigandi þessara svæða, auk þeirra landsréttinda og hlunniða þar sem aðrir eiga ekki, og þau nefnd þjódlendur.

Í athugasemdum í greinargerð með frumvarpi til nefndra laga segir m.a. að þjódlendur séu landsvæði sem nefnd hafa verið nöfnum eins og hálandi, óbyggðir, afréttir og almenningur, allt að því tilskildu að utan eignarlanda sé. Er tilgangur laganna að leysa úr þeirri óvissu sem lengi hefur verið uppi um eignarhald á ýmsum hálandissvæðum landsins. Eigi er áskilið að landsvæði þessi séu á miðhálandinu og ber eigi að skýra ákvæðið svo þróngt að það geti ekki tekið til landsvæða annars staðar. Þá segir í athugasemdunum að til þess eigi að líta að þótt land í þjódlendum sé eign ríkisins samkvæmt framansögðu geti verið að einstaklingar, sveitarfélög eða aðrir lögaðilar eigi þar takmörkuð réttindi, en löginn raski ekki slíkum réttindum. Þannig skuli þeir sem hafi nýtt land innan þjódlendna sem afrétt fyrir búfenað, eða haft þar önnur hefðbundin not sem afréttareign fylgja, halda þeim rétti í samræmi við ákvæði laga þar um. Þjódlendulöginn veita þannig ekki heimild til að svipta menn eign sinni, hvorki eignarlöndum né örðrum réttindum.

Í þjódlendulögum er ekki að finna sérstakar reglur um það hvernig óbyggðanefnd skuli leysa úr málum, þ.e. hvaða land skuli teljast eignarland og hvað þjódlenda. Niðurstaða ræðst því af almennum sönnunarreglum og þeim réttarreglum sem færðar eru fram í hverju einstöku tilviki. Það eru því grundvallarreglur íslensks eignarréttar sem gilda.

kafla laga nr. 58, 1998 um þjóðlendur og ákvörðun marka eignarlanda, þjóðlendna og afréttu ætlaði hún að taka til umfjöllunar landsvæði á vestanverðu *Nordurlandi*, og þ. á m. það svæði sem hér um rædir, í framdal Svarfaðardals í Dalvíkurbyggð. Að lokinni málsmæðferð samkvæmt nefndum kafla laganna kvað óbyggðanefn upp úrskurð sinn hinn 10. október 2011, sbr. mál nefndarinnar nr. 1/2009. Varð það m.a. niðurstaðan að umrætt landsvæði, Hnjótafjall, væri þjóðlenda í skilningi 1. gr., sbr. a-lið 7. gr., en að það sama svæði væri afrettareign jarðarinnar Atlastaða, sbr. ákvæði 2. mgr. 5. gr. og c-lið 7. gr. laga nr. 58, 1998.

Það er álit dómsins að áðurlýst málsmæðferð óbyggðanefnar, sbr. kafla I.I hér að framan, hafi verið í samræmi við fyrirmæli þjóðlendulaga og verður ekki fallist á með stefnendum að form- eða efnisgallar séu á úrskurðinum, þar á meðal að því er varðar meðalhófsreglu stjórnsýslulaga, þannig að varði ógildi hans. Þykir að þessu leyti mega vísa til hæstaréttarmálsins nr. 48/2004, en þar er það m.a. rökstutt að málsmæðferðin sé eigi andstæð 1. mgr. 70. gr. og 72. gr. stjórnarskrár lýðveldisins Íslands og 6. gr. Mannréttindasátmála Evrópu, sbr. lög nr. 62, 2994. Í þessu viðfangi þykir og fært að líta til ákvörðunar Mannréttindadómstóls Evrópu frá 23. september 2008 í máli nr. 46461/06: Örn Bergsson o.fl. gegn Íslandi, en málið varðaði dóm Hæstaréttar í máli nr. 496/2005 um landsvæðin Fjall og Breiðamörk í Öræfum.

2. Ágreiningsatriði málss þessa varðar samkvæmt framansögðu egnarréttarlega stöðu landsvæðis sem nefnt er Hnjótafjall, en stefnendur, sem eru þinglýstir eigendur Atlastaða í Svarfaðardal, krefjast viðurkenningar á beinum egnarrétti fjalllendisins. Stefndi krefst sýknu, en um rökstuðning vísar hann m.a. til úrskurðar óbyggðanefnar.

Svarfaðardalur, sem skerst suðvestur af miðjum Eyjafirði og er umlukinn háum fjöllum, 700-1445 m, klofnar í two dalí miðsveitis um fjall það, sem Stóllinn nefnist. Heitir vestari dalurinn Svarfaðardalur eins og meginseitin, en Skíðadalur hinn austari, en hann gengur áfram til suðurs. Ytri hluti Svarfaðardals að austan er oft nefndur Austurkjálki. Ytri hlutinn að vestan er nefndur Vesturkjálki og nær að Hreiðarsstaðakoti, en þar innan við er dalurinn gjarnan nefndur framdalur.

Inn í fjöllin beggja vegna við sveitina liggja margir afdalir eða þverdalir, en allir eru þeir óbyggðir og eru ekki sagnir um að nokkurn tíma hafi verið byggð í þeim, en sumarbeit er þar víða góð og selstaða hefur verið í mörgum þessara dala. Í innsta hluta framdals Svarfaðardals að sunnanverðu, en samkvæmt staðbundinni málvenju er það austurhluti dalsins, eru afdalirnir Vatnsdalur og Vífilsdalur, en gegnt þeim að norðan eru Sandárdalur og Skallárdalur. Ummerki eru m.a. í síðastnefnda dalnum um selstöður, sbr. m.a. örnefnaskrá Jóhannesar Óla Sæmundssonar námsstjóra.

Hnjótafjall er í innsta hluta framdals Svarfaðardals, en um mörk þess og hins umþrætta landsvæðis er ekki ágreiningur með aðilum og þá þannig að svæðið falli innan lýsingar á „afréttalandinu Hnjótum“ í áðurröktu landamerkjabréfi Atlastaða frá árinu 1884. Er þannig óumdeilt að til suðurs nær landsvæðið að Svarfaðardalsá, en handan hennar er samkvæmt úrskurði óbyggðanefnar eignarland jarðarinnar Kots/Vífilsstaða, og fylgia merkin með ánni „upp til sýsluskila á Heljardalsheiði“. Að suðvestan og vestan eru takmörkin við sýsluskil Eyjafjarðar- og Skagafjarðarsýslu og ná þannig að merkjum Unadals- og Deildaráfréttu, en þar næst vestan við sýslumerkin er þjóðlenda samkvæmt domi Héraðsdóms Norðurlands vestra í máli nr. 50/2012. Til norðurs miðast merkin við Skallána, en handan hennar er samnefndur dalur og fjöllin Hraf nabjörg og Skjöldur.

Um sýslumörk Eyjafjarðar- og Skagafjarðarsýslu segir nánar í ritinu Lýsing Eyjafjarðar, sem rituð var af Steindóri Steindórssyni náttúrufræðingi, að þau fylgi háhriggjum fjallanna milli Svarfaðardals og dalbotna frá Fljótum úr Skagafirði fyrir ofan Sköld og Hraf nabjörg og um Einstakafjall, sem er norðanvert við botn Skallárdals, þaðan yfir Háröðla Unadalsjökuls og yfir þvera Heljardalsheiði á vatnaskilum.

Svarfaðardalsá kemur úr botni framdals Svarfaðardals, undir Heljardalsheiði. Fellur hún niður dalinn á allbreiðum malareyrum og niður hjá jörðinni Urðum. Þar þrengist allmikið að henni, vegna framhlaups, og fellur hún í gili, klettalausu, niður fyrir dalmót dalsins og Skíðadals. Fyrir framan framhlaupið er býlið Urðir og dregur það nafn sitt af því. Fyrir miðjum botni Svarfaðardals er umrætt Hnjótafjall, milli Heljardalsheiðar að sunnan og Skallárdals að norðan, en í dölunum beggja vegna fjallsins eru allmiklar jöklar, Unadalsjökull að norðan en Deildardalsjökull suðvestan.

Undir rekstri málssins fór dómari á vettvang ásamt málsaðilum og lögmönnum, en einnig staðkunnugum aðila, Kristjáni Eldjárn Hjartarsyni byggingafræðingi, frá Tjörn í Svarfaðardal.

Í úrskurði óbyggðanefnar er auk lýstrar afmörkunar um hið umþrætta landsvæði að nokkru vikið að staðháttum og gróðursfari í framdal Svarfaðardals, en eigi er um það deilt að gróður hafi náð lengra inn til fjalla á landnámsöld en nú er.

Af hálfu stefnenda er á því byggt að umrætt landsvæði hafi verið numið í öndverðu, en því til stuðnings vísa þeir helst til áðurrakinnar landnámslysingar.

Samkvæmt Landnámu og öðrum sögulegum heimildum er Svarfaðardalur nefndur eftir Þorsteini svörfuði. Kom hann frá Noregi þegar meginhérað Eyjafjarðar var orðið mjög byggt. Varð hann því að gera sér að góðu, líkt og segir í ritinu Byggðir Eyjafjarðar, að setjast að í hinum snjóþunga og harðbýla dal utar í firðinum, sem þá var lítt byggður. Reisti landnámsmaðurinn sér bæ í miðri sveit, nærri bökkum og engjaflænum Svarfaðardalsár og kallaði Grund, en þar varð byggð síðar allþétt. Sonur hans, Karl rauði, byggð bú sitt að Karlsá á Uppsaströnd.

Dómurinn fellst á röksemmdir stefnda um að frásögn Landnámu sé harla óljós um landnámið og mörk þess. Um sumt er frásögnin þannig misvísandi um landnám fremst í Svarfaðardal og í Skíðadal. Verður meðal annars ekki ráðið umfram það sem áður sagði hversu langt inn til landsins landnám Þorsteins hafi náð, en ekkert er í Landnámu vikið að Urðum, en jörðin er um 7 km innar en landnámsjörðin Grund. Sennilegt má telja að á Urðum hafi, líkt og á Grund, verið sjálftætt landnám þó að það hafi ef til vill gerst síðar, líkt og í Skíðadal. Í framdal Svarfaðardals og í Skíðadal var byggðin ætið strjálli en neðar í byggðinni. Í Svarfdæla sögu segir: „Mörk var svá þykk upp frá Tungunni, at aldri var rjoðr í.“ Í sögunni er getið um Böðvar á Urðum, son Eyjólfs breiðhöfða sem Urðamenn eru taldir komnir frá. Í Landnámu er getið um Þorvarð á Urðum, sem var tengdaðir Gunnólfs landnámsmanns í Ólafsfirði. Samkvæmt alþekktum fræðiritum dr. Kristjáns Eldjárn og öðrum gögnum hafa merki um kuml ekki fundist í fremsta hluta Svarfaðardals, sem er öfugt við ytri hlutann. Hins vegar fannst í framdalnum m.a. skáli, sem ætlað er að hafi verið byggður á 11. öldinni. Í Svarfdæla sögu, Laxdælu, Prestasögu Guðmundar og Valla-Ljóts sögu er getið um jarðir austan/sunnan Svarfaðardalsár í framdalnum, þ.e. Skeið, Hræringstaði og Búrfell, sem virðist staðfesta að byggð hafi þegar verið komin þar á 12. og 13. öld. Verður tæpast efast um að allar þessar jarðir hafi verið komnar í byggð á 10. öldinni ásamt öðrum býlum í framdalnum, svo sem Sandá, Göngustöðum og Dæli.

mælikvarða.

Að virtum ofangreindum heimildum verða að mati dómsins ekki dregnar með vissu ályktanir um eignarréttarlega stöðu heiðarlanda eða fjalllendis í Svarfaðardal, en ekki er þar m.a. minnst á Hnjótafjall.

Af heimildum verður ráðið að byggðin í frámsíðu Svarfaðardals hafi verið tiltölulega stöðug utan áfalla í kjölfar plágunnar miklu 1402-1404 og 1447. Atlastaðir voru í eyði á þessum árum, líkt og Sandá, en báðar voru jarðirnar þá taldar eign Möðruvallaklausturs, líkt og allur botn frámsíðasins. Atlastaðir og Sandá voru samkvæmt heimildum örugglega aftur komnar í byggð á 16. öldinni, en þá voru þær orðnar eign Hóladómstóls, líkt og um tíma höfuðbýlið Urðir. Um tíma voru þannig allar jarðirnar í hinni fornu Urðasókn eign kirkjunnar, a.m.k. að einhverju leyti, utan Mássstaða og Tungufells. Á fyrri hluta og um miðbik 17. aldar voru stofnuð nýbýlin Göngustaðakot og Þorsteinsstaðir í frámsíðnum. Síðarnefnda jörðin var samkvæmt heimildum byggð á rústum eyðibýlisins Sandárlandi og var skráð eign Hólastóls allt þar til í byrjun 19. aldar er jörðin varð bændaeign.

Samkvæmt heimildum hefur eignarhald á Urðum tekið breytingum, en jörðin hefur þó lengst af verið bændaeign.

Urðakirkju er fyrst getið í máldaga Auðunar Þorbergssonar biskups frá 1318. Samkvæmt þessari heimild, sem er í samræmi við aðra kirkjumáldaga, átti kirkjan framan af engan hlut í Urðajörðinni, en hins vegar ýmsar jarðir í grenndinni og alls konar ítök. Einnig var í hennar þágu innheimtir Ljósá- og heytollar. Samkvæmt máladaga Ólafs Rögnvaldssonar biskups 1461 átti Urðakirkja auk þess reit í Skíðadsafrétt, en þann afrétt átti Vallakirkja. Jörðin Vellir er í megin dal Svarfaðardals, á Austurkjálkum.

Urðajörðin var á miðöldum höfuðból og höfðingjasetur og sáu þar lögmenn, hirðstjórar, sýslumenn og mektarbændur, eins og rakið var að nokkru í kafla 1.3 hér að framan. Á meðal þeirra voru langfeðgarnir og hirðstjórnar Eyjólfur, Þorsteinn, Arnfinnur, Eyjólfur sýslumaður og Guðni mektarbondi, og „, var þá setinn Svarfaðardalur.“

Samkvæmt heimildum átti Jón Sigmundsson, sýslumaður og lögmaður í Viðidalstungu í Vestur-Húnavatnssýslu, á meðal annarra jarðeigna Urðir í Svarfaðardal. Hann átti í byrjun 16. aldar í landskunnum málaferlum og illdeilum við Gottskálk Nikulásson hinn gramma, Hólabiskup. Vörðuðu málaferlin m.a. hjúskaparmál Jóns, ætluð tíundasvik hans auk fleiri ávirðinga. Lyktir þessara málferla urðu að lokum þau, árið 1508, að Jón var dæmdur af 12 presta dómi til hárra sektargreiðslna. Þá var bætt um betur og var Jón af báðum biskupum landsins bannfærður. Í kjölfar þess missti Jón fjölmargar jarðir og þar á meðal Urðir, en einnig Klaufabrekkur og Auðnir, en er hér var komið sögu átti Urðakirkja hlut í Urðajörðinni. Árið 1525 var Urðajörðin í Sigurðarregistri alfarið skráð sem eign biskupsstólsins á Hólum. Hélst sú skipan mála í tið Jóns biskups Arasonar. Eftir síðaskiptin gekkst Guðbrandur Þorláksson, síðar biskup á Hólum, en hann var dóttursonur Jóns Sigmundssonar, fyrir því að dómar hins kaþólska biskups yrðu ógiltir. Spunnust af þessum framgangi langvinn málaferli. Varð Guðbrandi að lokum nokkuð ágengt og endurheimti hann fyrir hönd ættar sinnar, með aðstoð konungs, meginhlutann af fyrri jarðeignum og þar á meðal jörðina Urðir. Eftir það varð Guðbrandur umráðamaður Urða og leigði hann jörðina, en einnig jarðeignir Hólastóls, til nafnkunnra manna. Var þetta nefnt Urðaumbod. Hélst þessi háttur á eftir daga Guðbrands biskups og kom þá m.a. við sögu um tíma dóttursonur hans, Þorlákur Skúlason Hólabiskup.

Í fræðiritinu Svarfdælingar er þess getið að á síðari hluta 17. aldar hafi Jón Illugason, hreppstjóri og lögréttumaður, verið búsettur á Urðum, en hann hafði með höndum fyrnefnt Urðaumbod. Segir frá því að Jón hafi í lögfestu fyrir Urðum lýst landamerkjum jarðarinnar þannig: „Rœður að utan garður sá er liggur úr Dalsánni upp Sandhólagil og upp á fjall að norðan, Dalsáin að neðan, en að sunnan eða framan, sá garður úr Svarfaðardalsá er kemur gegn Búrfellshöfða og rétt fyrir ofan Þorleifssstaðagil, síðan í fjall upp til fremstu vatnsupptaka. Þar í allt Hnjótafjall með báðum þeim megin aðliggjandi döllum, Heiðardal og Skallárdal.“

Jarðirnar Urðir og Atlastaðir eru norðan Svarfaðardalsá, í vesturhluta frámsíðasins. Eru rúmir 6 kílómetrar á milli bæjarhúsa, mælt í beinni línu, en þar í milli, þ.e. fram að dalbotninum, eru einnig áðurnefndar 6-7 jarðir, en ekki verður annað ráðið en að þær hafi allar verið sjálfstæðar jarðeignir.

Í Jarðabók Árna og Páls frá 1712 segir að Göngustaðir og samnefnt kot, en einnig Hóll, hafi verið í eigu Urðakirkju. Þá segir í Jarðabókinni að Auðnir, bæði Klaufabrekkuþýlin, Sandá, Þorsteinsstaðir og Atlastaðir hafi verið í eigu biskupsstólsins á Hólum.

Í Jarðabókinni segir nánar um jarðirnar í vestanverðum frámsíðum, þ. á m. að í úthögum Urða hafi verið eyðiháleigurnar Gróugerði og Þorleifssstaðir, en þar fyrir framan fyrnefndur Hóll, jörðin Auðnir, sem fór í eyði eftir snjóflóð 1953, en einnig Klaufabrekukot, Klaufabrekka, Konungsstaðakot, Konungsstaðir, sem nú eru nefndar Göngustaðir og Göngustaðakot, Sandá og Þorsteinsstaðir, en um 600 m framar, í dalbotninum, jörðin Atlastaðir. Fremstu býlin í frámsíðum sunnan Svarfaðardalsá voru við ritun bókarinnar Vífilsstaðir og Kot.

Í heimildum er vikið að landgæðum og búfjárhögum Urðajarðarinnar og tengslum hennar við hið umþrætta landsvæði, Hnjótafjall. Líkt og rakið var í kafla 1.3 hér að framan er þessum gæðum m.a. lýst í máldaga frá 1590, bréfabók Guðbrands biskups Þorlákssonar frá 1595, leigumála Þorlákss Hólabiskups Skúlasonar frá 1633 og í Jarðabók Árna og Páls frá 1712. Í fyrstu heimildinni segir að kirkjan eigi reit fyrir framan Skallárdalsá, í bréfabók Guðbrands biskups segir að kirkjan eigi Hnjótafjall allt fyrir framan Skallárdalsá og í leigumálanum frá 1633 segir að með Urðajörðinni fylgi einnig Hnjótafjall. Loks segir í Jarðabókinni, en Urðajörðin var þá í eigu Prúðar, dótturdóttur Þorlákss biskups, að Urðakirkja eigi afréttarland sem kallist Hnjótar.

Samkvæmt áðurröktum ritheimildum frá 18. og 19. öldinni voru marg oft lögfest réttindi eigenda Urða í heimalandi jarðarinnar, en einnig í itökum kirkjunnar þar á þær. Þessi réttindi voru að nokkru áréttuð í jarðamötum síðar. Í þessum heimildum, en einnig í makaskiptabréfi frá 1781, var enn fremur fjallað um tiltekin réttindi jarðeigenda Urða í Hnjótafjalli, en í þeiri síðastnefndu er sagt að um afrétt sé að ræða, sbr. að því leyti jarðamat frá árinu 1804. Í lögfestu jarðeiganda Urða árið 1839 var fjalllendið afmarkað nánar, en í Sýslu- og sóknalýsingunni, sem séra Árni Halldórsson á Tjörn ritaði um svipað leyti, segir að fjalllendið tilheyri Urðakirkju. Í síðastnefndu heimildinni er landsvæðinu þannig lýst:

,Er fjall þetta á ofan og langt ofanestir brattanum allt klettum þakið og graslaust allt niður til miðhlíðis og mjög framhláupið í skriður, er sumarganga allt niður til ár; en geirarnir þó neðarlega grösugir; allt fjallið á þennan veg alsett skriðugiljum og grjótrindum á milli allt út að öxl, útaf hverri gengur stuttur háls út að Skallá, sem að greinir samnefndan dal frá

með mosagrónum rindum milli skriðugilja, þessu megin eins og að austan verðu er það ofan allt klettum sett, svo það er til að sjá eins og einn klettaþjálmur.“

Engar formlegar heimildir hafa fundist um það hvernig hin ætluðu réttindi í Hnjótafjalli færðust frá Urðajörðinni eða Urðakirkju yfir til Atlastaða.

Stefnendur byggja á því að tilfærslan hafi gerst um miðja 19. öldina, en þá hafi Halldór Þorkelsson á Urðum einnig átt Atlastaði. Vísa stefnendur jafnframt til þess að eignatilfærslunnar sé skýrlega getið í áðurrokktum landamerkjabréfum jarðanna, sem gerð voru vorið 1884.

Samkvæmt jarðamati frá 1849 á Urðajörðin upprekstur fyrir 300 fjár í Hnjótum. Í matinu er ekkert vikið að réttindum Atlastaða í Hnjótafjalli, en aftur á móti er þar vísað til búfjárhaga jarðarinnar í Skallárdal og enn fremur beitarítaks kotjarðarinnar Þorsteinsstaða þar í dalnum.

Fyrir liggur að býlið Atlastaðir lá í þjóðbraut á meðan Heljardalsheiði var helsti fjallvegur vestur í Skagafjörð, að biskupssetrinu að Hólum, en eins og áður var rakið var jörðin fyrir á oldum um tíma í eyði.

Í fyrrgreindum heimildum, þ. á m. Sýslu- og sóknalyssingu séra Árna, en einnig í síðari fræðiritum, þ. á m. ritverkunum Svarfdælingar og örnefnaskrá Sæmundar Óla Jóhannessonar námstjóra, er vikið nánar að býlinu Atlastöðum. Segir m.a. frá því að bæjarhús Atlastaða standi mjög hátt á allstóri hólapyrpingu, í um 225 metra hæð yfir sjó, skammt austan ármóta Svarfaðardalsár og Skallár. Í nefndu riti Svarfdælingar er vikið að búfjárhögum, en einnig að svonefndum afrétti jarðarinnar, en þar segir: „*Búsfjárhagar Atlastaða eru einkum á Skallárdal. Dalurinn liggur suður og upp frá bænum, nær að Unadalsjökli og við retur hans á Skallá upptök sín. Nafnið Skallárdalur gildir aðeins vestan ár. Við mynni dalsins, skammt sunnan Atlastaða, er hólapyrping, sem heitir Hólar: Innan við Hóla er nokkurt undirlendi, sem smá mjókkar, eftir því sem ofar kemur í dalinn ... Afréttur Atlastaða heitir Hnjótar, þeir takmarkast af Skallá að vestan og norðan, en Svarfaðardalsá að austan og eru auðvitað kenndir við fjallið, sem er þarna uppfrá bænum. ... Hnjótaþáls liggur út frá fjallinu. Hefur Skallá gert sér fyrir óvalöngu farveg gegnum hálsinn utarlega og skilið eftir stúf litinn utan á; er kallað Skallárhóll. Árgilið er þarna geysidjúpt, klettótt á köflum og gróðurlitið. Gegnt Skallárdal, vestan megin hálsins, er kallað Hnjótarnir að vestan, en kjálkinn austan megin Hnjótarnir að austan. Gamlar seltóftir eru beggja megin hálsins, en nafnlausar báðar.*“

Hið umþrætta landsvæði Hnjótafjall er samkvæmt framansögðu skýrt afmarkað landfræðilega og þá helst af Svarfaðardalsá og gangvart Atlastöðum af Skallá, en næst bæjarhúsum og fornum útihúsum er hið djúpa Svartagil. Þar fyrir framan og norðan Skallárinnar er aðalbeitilandið, í Skallárdal. Landsvæðið er ógirt og verður ráðið, m.a. af vitnisburði fyrir dómi, að búfé hafi auðveldlega runnið yfir ána framarlega á Skallárdalnum.

Hnjótafjallið er aðskilið frá Urðajörðinni, en þar í milli eru fyrrnefndar sjálfseignarjarðir.

Stefnendur byggja kröfur sínar um beinan egnarrétt á Hnjótafjalli á Landnámu, en einnig á fyrrnefndum heimildum og þá ekki síst á bréfabók Guðbrands biskups frá árinu 1595. Að auki byggja þeir á áðurrokktum lögfestum og landamerkjabréfum fyrir Atlastaði og Urðir frá árinu 1884.

Bréf Guðbrands biskups er elsta skráða heimildin um Hnjótafjall, sem málsaðilar hafa lagt fram. Fyrir liggur að bréfið var skráð eftir að Urðajörðin hafði eftir tæplega 70 ára umráð Hólastóls og fyrrgreindar málaprætur komist á ný undir yfirráð ættar biskupsins.

Í nefndum landamerkjabréfum er lýst heimalandi jarðanna Urða og Atlastaða. Í bréfi Atlastaða er sérstaklega tiltekið að afréttarlandið Hnjótar sylgi jörðinni, en í bréfi Urða er sagt að jörðin eigi þar upprekstrarrétt. Eldri heimildir greina einnig frá því að um um afréttar- og upprekstrarland sé að ræða, sbr. áðurrakið jarðamat frá 1804, makaskiptabréf frá 1781 og Jarðabók Árna og Páls frá 1712.

Um gildi landamerkjabréfa, og því hvert sé inntak egnarréttar á svæði sem í þeim er lýst, hefur Hæstiréttur Íslands lýst þeirri afstöðu, t.d. í máli réttarins nr. 48/2004, að almennt skipti máli hvort um sé að ræða jörð eða annað landsvæði. Segir í dómsmálinu m.a. að þekkt sé að landamerkjabréf hafi ekki eingöngu verið gerð fyrir jarðir, heldur einnig afrétti, sem ekki tengist sérstaklega tiltekinni jörð. Enn fremur segir að landamerkjabréf fyrir jörð feli almennt í sér ríkari sönnun fyrir því að um eignarland sé að ræða þótt jafnframt verði að meta gildi hvers bréfs sérstaklega. Þá segir að það auki almennt gildi landamerkjabréfs sé það áritað um samþykki eigenda aðliggjandi jarða, en að þess verði að gæta að með því að gera landamerkjabréf geti menn ekki einhliða aukið við land sitt eða annan rétt umfram það. Verði til þess að líta hvort til séu eldri heimildir sem fallið geti að lýsingu í landamerkjabréfi, enda stangist sú lýsing heldur ekki á við staðhætti, gróðurfar og upplýsingar um nýtingu lands. Rétturinn hefur í síðari dóum árétt að þessa afstöðu, t.d. í dómi í máli nr. 496/2005.

Ber við niðurstöðu máls þessa m.a. að hafa allt framangreint í huga.

Það er meginregla í íslenskum rétti að sá sem telur til egnarréttar yfir landi verður að færa fram heimildir fyrir eignartilkalli sínu eða þeirra sem hann leiðir rétt sinn frá.

Að álti dómsins benda áðurraktar heimildir ekki til annars en að Hnjótafjall hafi nær einvörðungu verið notað til beitar fyrir kvíkfénað og hafi verið afréttur jarðarinnar Urða og eftir atvikum Urðakirkju, en einnig að einhverju leyti annarra býla í framdal Svarfaðardals og þá gegn gjaldi, sbr. jarðamat frá árinu 1804. Er í því viðfangi til þess að líta að um aldamótin 1800 fjölgadi almennt kvíkfénaði landsmanna.

Að mati dómsins er ekki fyllilega ljóst hvernig Hnjótafjall komst um miðbik 19. aldar undir yfirráð jarðeiganda Atlastaða.

Pótt tekið hafi verið svo til orða í bréfi Guðbrands Þorlákssonar biskups árið 1595 að Urðakirkja ætti Hnjótafjall geta þau ummæli að álti dómsins, m.a. í ljósi misvísandi orða í lögfestum, ein og sér að virtu öllu öðru framangreindu í heild ekki gefið tilefni til að álykta annað en að réttindi kirkjunnar hafi verið bundin við óbein egnarréttindi, sem fólust í rétti til upprekstrar búfjár til beitar og annarra hefðbundinna afréttarnota.

hæstaréttarmálum, er það niðurstaða dómsins að stefnendur hafi ekki fært fram fullnægjandi sönnun fyrir því að þeir eigi beinan eignarrétt að Hnjótafjalli. Að álti dómsins benda framlögð gögn heldur ekki til annars en að landsvæði þetta hafi verið hluti afréttar, líkt og það hefur jafnan verið nefnt. Verður ekki annað ráðið en að landsvæðið hafi allt frá öndverðu verið aðskilið frá öðru landi Urðajarðarinna af öðrum sjálfstæðum jörðum.

Það er því niðurstaða dómsins að líkur standi til að afmörkunin í landamerkjabréfi Atlastaða um Hnjótafjall varði óbein eignarréttindi og nægir, að virtum röksemduum og andmælum stefnda, fyrnefnt bréf biskups frá 1595 eða forboð í lögfestum að því leyti ekki til að dæma stefnendum eignarrétt að því.

Að þessu virtu og þar sem kröfur og heimildir stefnenda styðjast ekki við önnur gögn verður fallist á með stefnda að ekki hafi verið sýnt fram á að Hnjótafjall sé eignarland, hvorki fyrir nám, löggerninga né með öðrum hætti.

Stefnendur hafa að álti dómsins ekki fært fram sönnur um að skilyrði eignarhefðar á greindu landi hafi verið fullnægt með þeim venjubundnu afréttarnotum sem þeir hafa haft af því, ásamt fleiri bændum, sem nýtt hafa það til sumarbeitar. Hafa stefnendur heldur ekki rökstutt frekar slík réttindi.

Að þessu virtu, ásamt andmælum og röksemduum stefnda, en einnig með hliðsjón af áðurnefndri ákvörðun Mannréttindadómstóls Evrópu frá 23. september 2008 í máli nr. 46461/06, verður ekki séð að stefnendur hafi mátt vænta þess að þeir ættu nokkur frekari réttindi á þessu landsvæði en hefðbundin afréttarnot.

Verður niðurstaða óbyggðanefndar um að hið umþrætta landsvæði, Hnjótafjall, sé þjóðlenda, en í afréttareign stefnenda, því staðfest.

Verður stefndi samkvæmt öllu þessu sýknaður af kröfum stefnenda í máli þessu.

Eftir atvikum þykir rétt að aðilar beri sinn kostnað af málarekstrinum.

Allur gjafsóknarkostnaður stefnanda greiðist úr ríkissjóði, þ.m.t. málflutningsþóknun lögmanns hans, Ólafs Björnssonar hæstaréttarlögmans.

Með hliðsjón af umfangi málsins og hagsmunum, en einnig þegar virt eru gögn um vinnuframlag, þar á meðal vegna vettvangsferðar, en einnig vegna endurflutnings, er nefnd þóknun ákveðin 2.300.000 krónur og er þá virðisaukaskattur ekki meðtalinn. Samkvæmt 2. mgr. 127. gr. laga nr. 91, 1991 kemur aðeins í hlut dómsstóla að ákveða þóknun handa lögmanni gjafsóknarhafa og á því ekki að réttu lagi að taka afstöðu til útlagðs kostnaðar hans í dómi.

Fyrir uppsögu dómsins var gætt ákvæða 115. gr. laga nr. 91, 1991.

Dóm þennan kveður upp Ólafur Ólafsson, héraðsdómari.

D Ó M S O R Ð :

Stefndi, íslenska ríkið, er sýkn af kröfum stefnenda í máli þessu.

Málskostnaður fellur niður.

Allur gjafsóknarkostnaður stefnanda greiðist úr ríkissjóði, þ.m.t. málflutningsþóknun lögmanns þeirra, Ólafs Björnssonar hæstaréttarlögmans, 2.300.000 krónur.

LANDSPILDUBLAÐ - HNJÓTAFJALL - DALVÍKURBYGGÐ

FORSETÍSRÁDUNEYTIÐ

Hnjótaskrá:

hj1	507544.34	596973.91	
hj2	501034.94	596175.99	
hj3	500679.52	593751.46	

FYLGIKORT MED UMSÓKNUM STOFNUN PROJÖLENDU:

Landaignanúmer þjóblendu:

Land innan eftirandi marka, þ.e. Hnjótfjall, er þjóblenda og aðsettaragnið eigenda Alftabæði. Áttarinn svæðisins er svonljófandi stöð. Hrd. í mál nr. 322/2016 og einnig meðgjandi kort.

Frá þeim stað ber sem Skálá fellur í Sverfðardalsá (bit) er Skálá því að upptökum í Hökkumum og í mörk Eyjafjörðar- og Skegjarársýns (hj2). Þóðan er sýslumótkum lygt til staðs um Hakambær, þar til komið er að frentu uppólkum Sverfðardalsár (hj3). Loks er Sverfðardalsá fylgi þangað sem Skálá fellur í hana (hj1).

Landsvæði þetta er þjóblenda og um slik landsvæði fer elir ákvæðum laga um þjóblendur og ákvæðum marka eignarlinda, þjóblendra og afréttar, nr. 58/1988 með síðan breytum.

Landaengdir: Íslenska ríkti skv. 2., gr. lega nr. 58/1988. Fyrirvaraðarbur: Forsetatáðheira, skv. d-lb, 6. tlu. 1. gr. forsetaurskúðar, nr. 119/2018, um skipingu sjónumálfena milli ráðuneyta Stjórnarráði Íslands. Kannileila: 540265-6459

Skiðningar:

	hnitpunktur og númer
	hnitpunkt
	Almórkun landsplídu
	Flatarmál landsplídu
	Mörk sveitarfélaga
	Jökull
	Stóðuvatn, á
	20m-hæðarlinur
	Haf

Flatamál: 14,6 km²

MKV - BLAESTÝRÐ

KORTI BRETTI:

DAGS. KORT:

KORT NR:

SV7B-HNJ

SAMþYKKT | SVETARTÍÐIN BANN:

AUSTURVÍG #100 SEFOSS
netting.landform@landform.is

www.landform.is
verðing www.landform.is

VERK NR:
208-027

TEKNAD AF:
SFIGG OH

SAMþYKKT AF:
OH

